

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Danutės Pleskūnaitės,
V kurso, civilinės ir verslo teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Teisė į informacijos sklaidos laisvę ir autorių teisė
Right to the Freedom of Information Dissemination and Copyright**

Vadovas: prof. dr. (HP) Vytautas Mizaras

Recenzentas: prof. dr. Ramūnas Birštonas

Vilnius

2025

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojami autorių teisių ir teisės į informaciją sankirtos aspektai per filosofinių autorių teisių teorijų, t. y. socialinio gėrio, kultūros, prigimtinių teisių ir teisingumo teorijų prizmę bei nagrinėjama, kaip autorių teisės yra derinamos su informacijos sklaida konstituciniu, tarptautiniu ir regioniniu, t. y. Europos Sąjungos lygmenimis. Taip pat nagrinėjama, kaip autorių teisė derinama su teise į informaciją Lietuvos teisinėje sistemoje bei su kokiomis pagrindinėmis problemomis susiduria autorių teisės skaitmeninėje erdvėje. Šio darbo objektas – autorių teisių ir teisės į informaciją sankirta, derinimas bei problematika skaitmeninėje erdvėje.

Pagrindiniai žodžiai: autorių teisės, informacijos sklaida, teisių balansas, skaitmeninė erdvė.

This paper analyses the intersection of copyright and the right to information through the lens of philosophical theories of copyright, such as social good, culture, natural rights, and justice theories. It also examines how copyright is balanced with the dissemination of information at constitutional, international, and regional (i.e., European Union) levels. Additionally, the paper explores how copyright is aligned with the right to information within the Lithuanian legal system and identifies the main issues faced by copyright in the digital space. The subject of this work is the intersection, balancing, and issues of copyright and the right to information in the digital environment.

Keywords: copyright, dissemination of information, balance of rights, digital space.

TURINYS

IŽANGA.....	4
1. Autorių teisių ir teisės į informaciją sankirta	7
1.1. Filosofiniai pagrindai.....	7
1.1.1. Socialinio gėrio teorija.....	7
1.1.2. Kultūros teorija	10
1.1.3. Prigimtinių teisių teorija.....	13
1.1.4. Teisingumo teorija	16
1.2. Autorių teisių ir teisės į informaciją balanso paieška teisiniame reguliavime ..	20
1.2.1. Konstitucija	20
1.2.2. Tarptautinės sutartys	23
1.2.3. Europos Sąjungos teisės aktai	28
2. Autorių teisių ir teisės į informaciją apsaugos balansas pagal ordinarinę vidaus teisę	33
3. Autorių teisių ir teisės į informacijos sklaidos laisvę skaitmeninėje erdvėje problematika	42
3.1. Subjektų priskyrimas turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjams.....	42
3.2. Turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjų pareigų ir atsakomybės nustatymo probleminiai aspektai	46
IŠVADOS.....	52
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	54
SANTRAUKA	61
SUMMARY	62

IŽANGA

Temos aktualumas. Autorių teisių ištakos siekia Anos statuto (1710 m.) laikus, tačiau didesnis dėmesys autorių teisių apsaugai buvo pradėtas skirti nuo 1886 m., t. y. Berno konvencijos pirmosios redakcijos priėmimo. Berno konvencija ne kartą buvo keičiama, ją taip pat lydėjo kiti tarptautiniai susitarimai. Atsiradus internetui, tobulėjant skaitmeninėms rinkoms, informacijos sklaida tapo spartesnė, o ją pasiekiančių subjektų ratas išsiplėtė. Šiandien didžioji dalis pasaulio visuomenės turi prieigą prie interneto ir jo pagrindu veikiančių naujienų, socialinių tinklų ir turinio dalijimosi platformų bei kitų informacijos šaltinių. Informacijos prieinamumo dėka visuomenė tapo globali, ją sieja platūs socialiniai, ekonominiai, kultūriniai ir kitokie ryšiai. Informacija visuomenei, visų pirma, yra reikalinga mokslo ir mokslinių tyrimų tikslais, kultūros išsaugojimo ir plėtros tikslais. Didžiąją dalį informacijos, reikalingos minėtiems tikslams pasiekti, sudaro žinios, tam tikra išraiška užfiksuotos autorių teisėmis saugomuose objektuose. Taigi šiuo aspektu išryškėja informacijos sklaidos poreikio ir jos prieinamumo sąsajos su autorių teisėmis. Ypač pastaruoju metu, išpopuliarėjus turinio dalijimo internetu paslaugoms, keliamos diskusijos, kaip apsaugoti autorių teises skaitmeninėje erdvėje, išlaikant, kiek įmanomą laisvesnę, informacijos prieigą. Šios temos aktualijas liudija ne tik teisės mokslininkų darbai, bet ir Europos Sąjungos (toliau – ES) teisės aktai, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT) praktika.

Reikėtų pažymėti, jog neįmanoma kalbėti apie teisę į informacijos sklaidos laisvę, neatsižvelgiant į tai, jog teisė į informaciją susideda iš dviejų komponentų, t. y. teisės skleisti informaciją ir teisės gauti informaciją. Šie komponentai yra neatsiejamai priklausomi vienas nuo kito, kadangi nesant vieno, būtų neįmanoma užtikrinti kito. Taigi nagrinėjant teisę į informacijos sklaidos laisvę autorių teisių kontekste, neapsieinama be teisės gauti informaciją aspektų nagrinėjimo.

Šio darbo tikslas yra nustatyti autorių teisių ir teisės į informaciją sankirtos aspektus bei išnagrinėti, kaip teisė į informaciją ir autorių teisės yra derinamos viena kitos atžvilgiu.

Šio darbo uždaviniai: 1) išnagrinėti autorių teisių ir teisės į informaciją sąsajas per autorių teisių socialinio gėrio, kultūros, prigimtinių teisių ir teisingumo teorijas; 2) nustatyti, ar teisiniame reguliavime yra siekiama derinti autorių ir visuomenės informacinius interesus, jei siekiama, nustatyti, ar derinimo procesai skirtingais lygmenimis, t. y. konstituciniu, tarptautiniu ir regioniniu lygmenimis yra vienodai sėkmingi; 3) nustatyti, kaip Lietuvos vidaus teisėje yra derinamos autorių teisės ir teisė į informacijos sklaidą ir ar yra pasiektas šių teisių balansas; 4) nustatyti, su kokiomis pagrindinėmis problemomis susiduria autorių teisių apsauga skaitmeninėje erdvėje.

Šio darbo objektas – autorių teisių ir teisės į informaciją sankirta, derinimas bei problematika skaitmeninėje erdvėje.

Šio objekto tyrimo metodai – filosofinis (atliekama autorių teisių filosofinių teorijų, t. y. socialinio gėrio, kultūros, prigimtinių teisių ir teisingumo teorijų analizė), kalbinis (atliekama teisės aktų nuostatų sintaksės analizė, padedanti atskleisti nuostatų reikšmę ir teisės aktuose įvirtintas taisykles), sisteminis (remiantis atlikta autorių teisių filosofinių teorijų analize ir atitinkamų teisės aktų analize, išryškinami autorių teisių ir teisės į informacijos sklaidą bendri aspektai), loginis (šio metodo pagalba atskleidžiami autorių teisių ir teisės į informacijos sklaidą sąsajų probleminiai aspektai), apibendrinimo metodas (šio metodo pagalba apibendrinamas visas darbas ir formuojamos išvados).

Darbo originalumas. Pažymėtina, jog šaltinių apie įvairius autorių teisių aspektus literatūroje lietuvių kalba trūksta. Nors autorių teisių teorijos yra aptartos keleto Lietuvos teisės mokslininkų, šie šaltiniai neapima tų autorių teisių teorijų, kurios yra itin aktualios teisės į informaciją kontekste. Be kita ko, nors galima rasti akademinių darbų, kuriuose yra aptariami konkretūs autorių teisių ir informacijos sklaidos aspektai, platesnė šių teisių sąsaja nėra nagrinėjama, nors skaitmeniniame amžiuje yra ypatingai aktuali. Atsižvelgiant į išdėstytą, manytina, jog šis darbas yra originalus ir suteiks pridėtinės vertės teisės doktrinai.

Svarbiausi šaltiniai. Šiame darbe, ypač nagrinėjant filosofines autorių teisių teorijas, bus remiamasi užsienio autorių straipsniais, paskelbtais periodiniuose mokslo žurnaluose, taip pat kitais užsienio šaltiniais. Nagrinėjant autorių teisių ir teisės į informaciją derinimą teisiniame reguliavime bus nagrinėjama Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992) (toliau – Konstitucija), pagrindiniai ir svarbiausi autorių teisėms tarptautiniai teisės aktai (Bernos konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos (1994) (toliau – Bernos konvencija) ir kt.), taip pat ES direktyvos svarbiausiais autorių teisių klausimais (Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. gegužės 22 d. direktyva dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo (toliau – Informacinės visuomenės direktyva), Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. balandžio 17 d. direktyva 2019/790 dėl autorių teisių ir gretutinių teisių bendrojoje skaitmeninėje rinkoje, kuria iš dalies keičiamos direktyvos 96/9/EB ir 2001/29/EB (toliau – BSR direktyva)). Nagrinėjant autorių teisių ir teisės į informaciją apsaugos balanso paiešką vidaus teisėje, bus remiamasi Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymu (1999) (toliau – ATGTĮ) ir kai kuriais kitais vidaus teisės aktais (Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu (2000) (toliau – CK), Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymu (1996) (toliau – Visuomenės informavimo įstatymas)). Siekiant nustatyti autorių teisių ir teisės į

informacijos sklaidos laisvę problematiką skaitmeninėje erdvėje, bus remiamasi BSR direktyva, ES institucijų parengtais aiškinamaisiais dokumentais ir ESTT praktika.

1. Autorių teisių ir teisės į informaciją sankirta

1.1. Filosofiniai pagrindai

Iš pirmo žvilgsnio autorių teisių ir teisės į informaciją sąlyčio taškai nėra visiškai akivaizdūs. Be abejo, tam tikri autorių teisių ir teisės į informaciją sankirtos aspektai gali būti išvedami iš teisės aktų. Visgi siekiant visapusiškai išnagrinėti teisės į informaciją ir autorių teisių priklausomybę, prieš nagrinėjant teisės aktų nuostatas, susijusias su minėtomis teisėmis, yra tikslinga aptarti autorių teisių ir teisės į informaciją sankirtą teoriniame lygmenyje. Būtent filosofinių teorijų, t. y. socialinio gėrio, kultūros, prigimtinių teisių ir teisingumo teorijos kontekste išryškėja autorių teisių ir teisės į informaciją priklausomybė ir probleminiai šių teisių sąveikos aspektai. Taigi toliau bus nagrinėjamos autorių teisių socialinio gėrio, kultūros, prigimtinių teisių ir teisingumo teorijos, kiek jos yra susijusios teise į informaciją.

1.1.1. Socialinio gėrio teorija

Nagrinėjant autorių teises socialinio gėrio teorijos¹ kontekste, visuomeniniu gėriu laikytina informacija, kuri yra perduodama kūriniais². Teisės doktrinoje laikomasi skirtingų nuomonių, kokia informacija turėtų patekti į socialinio gėrio autorių teisių kontekste apibrėžti.

Kai kurie teisės doktrinos mokslininkai laikosi nuomonės, jog visuomeniniu gėriu laikytina informacija, kuri plėtoja visuomenės faktines ir (ar) kultūrines žinias³. Visgi manyti, kad tik knygos, straipsniai ir kiti kūriniai, kuriuose yra pateikiama mokslinė informacija, yra laikytini informacija socialinės gerovės teorijos kontekste, būtų klaidinga. Iš esmės visų rūšių kūriniais visuomenei yra perduodamos faktinės ar kultūrinės žinios, pvz., analizuojant muzikos kūrinius gaunama kultūrinė informacija, t. y. kokiais laikotarpiais tam tikro stiliaus, kompozicijos muzika buvo populiari, kokios emocijos tvyrojo visuomenėje ir pan.; analizuojant eilėraščių gaunamos žinios apie tam tikrus faktus, kurios „įvilkotos“ į eiles ir rimą, be kita ko, informacija laikytini ir faktai apie autoriaus nuotaiką, jo kuriamą pasaulį, kurį vėliau galima plėtoti, keisti ir pan.

Profesorė J. C. Fromer, nagrinėdama informacijos teoriją, be kita ko, nurodo, jog informacijos teorijos objektu, t. y. socialiniu gėriu taip pat turėtų būti laikomi meniškai gražūs ar kitaip įsimintini kūriniai, kadangi visuomenė dažnai vertina išraišką, todėl

¹ Socialinio gėrio teorija teisės doktrinoje vadinama įvairiai – visuomenės gėrio teorija, visuomenės interesų teorija, informacijos teorija, todėl darbe visuomenės gėrio ir socialinio gėrio sampratos bus vartojamos alternatyviai.

² Šepetys, 2024, p. 50.

³ Žr., pvz., Fromer, 2014, p. 83-96.

kūrinius naudos, sieks suprasti, ką reiškia autoriaus pateikta meninė išraiška⁴. Visgi manytina, kad J. C. Fromer išskiriami gražūs ar kitaip įsimintini kūriniai patenka į pirmąją kūrinų, teikiančių faktines ir kultūrinės žinias, kategoriją, kadangi būtent per skirtingą išraišką autoriai perduoda tam tikrą informaciją. Iš esmės visais autorių teisių saugomais kūriniais galima perduoti faktines ir (ar) kultūrinės žinias. Sunku įsivaizduoti atvejį, kai autorius kūrinium nesiektų perduoti jokios minties ar emocijos. O kaip aptarta aukščiau, net emocija suteikia tam tikrą kultūrinę vertę, nusako faktą, kaip jaučiasi autorius ar jo kuriami personažai. Atsižvelgiant į išdėstytą, argumentai, jog socialiniu gėriu taip pat turėtų būti laikomi meniškai gražūs ar kitaip įsimintini kūriniai, stokoja pagrindimo.

Diskutuojant, kokia informacija turėtų būti laikoma visuomeniniu gėriu, vyrauja dar viena nuomonė. Antai profesorės A. Ng Boyte nuomone, visuomeniniu gėriu turėtų būti laikoma tik tokia informacija, kuri sąlygoja visuomenės tobulėjimą kuriant, platinant ir naudojant autorių teisių saugomus kūrinius (t. y. nauja informacija), tačiau ne informacija, kuri bendrai skatina žinių ir technologijų plitimą. Anot profesorės, autoriaus išraiška savaime neskatina mokslo ir menų pažangos, t. y. išimtinai dėl autoriaus išraiškos visuomenė netampa geresnė⁵. Ši nuomonė kritikuotina, kadangi visuomenė ar bent didžioji jos dalis susipažįsta su įvairia informacija per meninę išraišką, pvz., asmuo, žiūrėdamas filmą, paremtą istoriniais faktais, gali įgyti tam tikros informacijos apie istoriją, nors knygos apie atitinkamą istorinį įvykį neskaitytų. Teigiant, kad visuomeniniu gėriu gali būti tik kažkuo nauja informacija, būtų mažinamas informacinių šaltinių skaičius, todėl visuomenė turėtų mažesnes galimybes įgyti atitinkamą informaciją, o tai iš esmės prieštarauja socialinio gėrio teorijai.

Atsižvelgiant į išdėstytą, informacijos sampratą socialinio gėrio teorijos ir autorių teisių kontekste reikėtų suprasti, kaip faktines ir (ar) kultūrinės žinias plačiąja prasme, perduodamas visuomenei per bet kuriuos autorių teisių saugomus kūrinius.

Nagrinėjant socialinio gėrio teorijos autorių teisių kontekste esmę, pažymėtina, kad socialinio gėrio teorija remiasi informacijos prieinamumo visuomenei užtikrinimo ir visuomenės pažangos siekiu⁶. Pažanga pasiekama visuomenei susipažįstant su informacija, ją analizuojant, interpretuojant ir pan.

Socialinės gerovės teorijos pagrindas kildinamas iš utilitarinės teorijos (dar vadinamos ekonomine teorija), kuri grindžiama mintimi, jog autoriams suteikiamos išimtinės teisės ekonomiškai skatina autorius kurti⁷, t. y. autorių teisių institutu, be kita ko,

⁴ *Ibid.*

⁵ Ng Boyte, 2023, p. 16.

⁶ Šepetys, 2024, p. 50-52.

⁷ *Ibid.*

yra siekiama užtikrinti privačius autorių interesus, tarp jų ir turtinius. Autoriai gauna pelną tik tuo atveju, jei vartotojai teisėtai naudojami jų kūriniais. Kita vertus, visuomenė visada yra suinteresuota gauti informaciją, patirdama kuo mažiau sąnaudų, todėl susiduriama su atvejais, kai vartotojai neteisėtai naudojami autorių teisių saugomais kūriniais, t. y. neteisėtai viešai skelbia kūrinių kopijas ar padaro jas viešai prieinamomis. Kai autoriaus kūriniai yra nepaklausūs arba jais naudojamosi neteisėtai, autorius negauna pelno, todėl jo suinteresuotumas kurti mažėja ar net išnyksta. Tai gali lemti informacijos šaltinių mažėjimą. Galima svarstyti, kad šiuo atveju būtų tikslinga apriboti prieigą prie autorių teisių saugomų kūrinių ar apriboti technines galimybes kopijuoti kūrinius, jų dalis, siekiant apsaugoti autorių turtinius interesus ir kartu autorių motyvaciją kurti. Visgi, kaip nurodo profesorius T. L. Šepetys, atsižvelgiant į informacinį visuomenės pažangumą, net ir egzistuojant autorių teisių pažeidimui, informacijos gavimas, t. y. informacijos perdavimo technologijos neturėtų būti neproporcingai apribojamos⁸. Visuomenė visada bus suinteresuota gauti informaciją mažiausiomis sąnaudomis, jei pasiekti šiam tikslui visuomenei teks įdėti neproporcingas pastangas, ji paprasčiausiai praras susidomėjimą, todėl jos nepasieks maksimalus kiekis informacijos. Kita vertus, bendras visuomenės interesas nereiškia, kad visuomenė turėtų gauti prieigą prie kūrinių ir jais naudotis be jokio atlygio: naudą turi gauti tiek visuomenė, tiek autorius.

Matyti, kad aptartu aspektu socialinio gėrio teorija labai priartėja prie utilitarinės teorijos. Svarbu pažymėti, kad utilitarinėje teorijoje daugiausia dėmesio skiriama autoriaus turtiniams interesams ir jų užtikrinimui, o socialinio gėrio teorija siekia nustatyti ir paaiškinti autoriaus turtinių interesų ir visuomenės intereso priklausomybę.

Socialinio gėrio teorijos kontekste taip pat keliamas klausimas, kada laikoma, kad gerovė yra pasiekta, t. y. kada galima teigti, jog autorių teisės yra sureguliuotos taip, kad neabejotinai užtikrina autorių asmeninius turtinius interesus ir visuomenės interesą gauti informaciją. Atsakymas į šį klausimą gali būti grindžiamas tik filosofiniais pasvarstymais. Pirma, teisinis reguliavimas *per se* atliepia visuomenės moralines vertybes, papročius ir kt., todėl yra nuolat kintantis (nebūtai esmingai ar pastebimai laiko prasme). Antra, visuomenės tobulėjimas neturi pabaigos taško: nėra taip, jog kažkuriuo momentu visuomenė nuspręstų, jog yra pasiekusi savo tobulėjimo viršūnę ir daugiau žinių jai nebereikia. Tobulėjimas yra savaiminis procesas. Taigi manytina, jog socialinio gėrio teorijos kontekste autorių teisių institutu yra siekiama skatinti tęstinę kūrybą ir nuolatinį informacijos teikimo srautą. Vadovaujantis nurodyta logine seka išeitų taip, jog autorių teisės niekada nebus

⁸ *Ibid.*

sureguliuotos tobulai, o gerovė (kaip tokia) niekada nebus pasiekta, nes visuomenė visada turės interesą gauti naują informaciją ir jos tobulėjimas niekada nebus baigtinis.

Atsižvelgiant į visą, kas išdėstyta, matyti, kad nuo autorių teisių užtikrinimo efektyvumo ir proporcingumo priklauso visuomeninio gėrio – informacijos prieinamumo užtikrinimas ir atitinkamai visuomenės pažanga. Informacijos ir autorių teisių sąveika yra tęstinė. Kaip užtikrinti išimtinės autorių teises, kad visuomenė gautų pakankamai informacijos ir autoriai būtų skatinami kurti, vienareikšmiško atsakymo nėra. Praktikoje balansą tarp šių dviejų interesų siekiama rasti pasinaudojant išimtinių autorių teisių apribojimais⁹.

1.1.2. Kultūros teorija

Kaip minėta, informaciją visuomenė gauna per autorių teisių saugomus kūrinius. Kūriniai tiesiogiai ar per simbolizmą išreiškia etines, moralines ir kt. normas, vertybes, įsitikinimus, todėl jų pagrindu visuomenėje formuojasi atitinkama kultūra. Taigi didžioji kultūros dalis yra įsisavinama per autorių teisių saugomus objektus. Šios teorijos kontekste kultūrą galima apibrėžti, kaip socialinį reiškinių, kurių sudaro tradicijos, įsitikinimai, etinės, religinės ir kt. normos bei vertybės; šis reiškinyss daro įtaką kiekvieno visuomenės nario elgesiui (nors nebūtinai lemia vienokį ar kitokį elgesį)¹⁰. Kultūra yra bendrasis gėris ir kiekvienas kūrinys, kuris lieka neprieinamas dėl vienokių ar kitokių priežasčių, riboja visuomenės galimybes susipažinti su kultūros paveldu¹¹. Be kita ko, tam, kad atskiri visuomenės nariai galėtų lavinti savo protinius gebėjimus ir kartu suteikti kultūrai pridėtinę vertę, jie turi turėti galimybes panaudoti, perdirbti jau egzistuojančius autorių teisių saugomus kūrinius. Nesant tokių galimybių būtų prarasta dalis išraiškos rūšių: būtų panaikinamos prielaidos kurti karikatūras, parodijas, apžvalgas kritikos tikslais ir pan.

Kita vertus, autoriams suteikiamos išimtinės teisės leisti arba uždrausti atgaminti jų kūrinius bet kokia forma ar būdu, išleisti jų kūrinius, juos versti, adaptuoti, aranžuoti ar kitaip perdirbti ir t. t.¹² apsaugo autorius nuo jų kūrinių sunaikinimo, iškraipymo, užtikrina kitas neturtines teises (teisę į vardą, pripažinimą, reputaciją), taip pat užtikrina autoriams galimybę gauti pajamas. Dėl to minėtos teisės, varžančios visuomenės galimybes panaudoti autorių kūrinius, yra būtinos apsaugoti autorių interesus.

Aptartu atveju aiškiai matoma išimtinių autorių teisių ir teisės į informaciją, nuo kurios priklauso kultūros plėtra, priešprieša: kuo griežčiau saugomos išimtinės autorių

⁹ Žr. 2-3 skyrius.

¹⁰ Goodyear, 2022, p. 352.

¹¹ Lefever, 2017.

¹² Žr., pvz., ATGTĮ 15 straipsnį.

teisės, tuo sudėtingiau visuomenei naudotis autorių kūriniais ir atitinkamai perduoti gyvuojančią, esamais kūriniais pagrįstą, kultūrą ateities kartoms bei suteikti kultūrai pridėtinę vertę. Taigi nagrinėjant autorių teisių ir teisės į informaciją sankirtą kultūros teorijos kontekste, keliamas pagrindinis klausimas, kaip puoselėti kultūrą kartu koegzistuojantis autorių teisėms. Šis klausimas yra neatsiejamas nuo sąžiningo naudojimo (*angl. fair use*) ir sąžiningo elgesio (*angl. fair dealing*) doktrinų.

Sąžiningo naudojimo doktrina yra grindžiama pamatine mintimi, jog visuomenė gali naudoti autorių teisių saugomus kūrinius be autorių leidimo, kai tokio naudojimo nauda visuomenei yra didesnė už autorių teisių turėtojo asmeninę naudą¹³. Ar naudojimas yra sąžiningas sprendžiama pagal šiuos kriterijus: i) naudojimo tikslą ir pobūdį, įskaitant tai, ar naudojimas yra komercinio pobūdžio, ar panaudojimas atliekamas ne pelno ir švietimo tikslais; ii) autorių teisėmis saugomo kūrinio pobūdį; iii) naudojamos dalies kiekį ir reikšmingumą, palyginti su visu autorių teisėmis saugomu kūriniumi; iv) naudojimo poveikį autorių teisėmis saugomo kūrinio rinkai ir vertei¹⁴. Ryškiausias sąžiningo naudojimo doktrinos pavyzdys – JAV autorių teisių apsaugos sistema.

Sąžiningo elgesio doktrina taip pat grindžiama aukščiau nurodytais kriterijais, tačiau pagal šią doktriną autorių kūriniai be jų sutikimo, priešingai nei sąžiningo naudojimo doktrinos atveju, gali būti panaudoti tik įstatyme numatytais atvejais. Dažniausiai tokie atvejai apima mokslinius tyrimus, švietimą ir iliustravimą mokymo nekomerciniais tikslais, citavimą, einamųjų, t. y. aktualių įvykių pranešimus, karikatūras, parodijas, pastišą¹⁵. ES autorių teisių koncepcija yra grindžiama būtent sąžiningo elgesio doktrina, kurios pagrindu yra įtvirtintas išimtinių autorių teisių apribojimų institutas¹⁶. Esminis šių doktrinų skirtumas – sąžiningo elgesio doktrinos pagrindu yra nustatomas baigtinis sąrašas atvejų, kada leidžiama be autorių sutikimo panaudoti jų kūrinius, todėl ši doktrina yra siauresnės apimties nei sąžiningo naudojimo doktrina, pagal kurią gali būti nustatytas tik pavyzdinis tokių atvejų sąrašas. Dėl tokio reguliacinio pobūdžio sąžiningo naudojimo doktrina labiau atliepia kultūros teorijos tikslus, t. y. skatina kurti ir perduoti kultūrą, sudarant galimybes laisviau naudotis autorių teisių saugomais kūriniais, o sąžiningo elgesio doktrinoje daugiau dėmesio skiriama išimtinių autorių teisių apsaugai. Tiek sąžiningo naudojimo, tiek sąžiningo elgesio doktrinos lemia visuomenės galimybes naudotis autorių teisių saugomais kūriniais be jų sutikimo.

¹³ Reed, 2021, p. 1403-1405.

¹⁴ Saw, 2023, p. 849.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ Plačiau žr. 1.2 poskyrį.

Nors visuomenės kultūriniai ir autorių privatūs interesai yra balansuojami sąžiningo naudojimo ir sąžiningo elgesio doktrinomis, tai nėra vieninteliai instrumentai, naudojami praktikoje. Kultūros, t. y. visuomenės teisės laisvai naudoti kūrinius, ir autorių teisių sankirta taip pat sprendžiama nustatant ribotą autorių teisių apsaugos terminą. Nors didžiausią reikšmę, derinant autorių ir visuomenės interesus, turi išimtinių autorių teisių apribojimai, leidžiantys kūrinių citavimą, panaudojimą karikatūrai, parodijai ar pastišui, mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, taip pat kūrinių panaudojimą kultūros paveldo įstaigų fondams ir kolekcijoms išsaugoti bei kt.¹⁷, ribotas autorių teisių apsaugos terminas taip pat yra reikšmingas tiek socialinio gėrio teorijos, tiek kultūros teorijos kontekste.

Turtinių autorių teisių apsaugos terminas iš esmės yra skirtas apsaugoti autoriaus ekonominius interesus. Kai baigiasi autoriaus turtinių teisių apsauga, visuomenė įgauna plačią prieigą prie kūrinio ir teisės laisvai naudoti kūrinį (nepažeidžiant autoriaus neturtinių teisių). Taigi socialinio gėrio teorijos ir kultūros teorijos atžvilgiu, kuo anksčiau baigiasi turtinių autorių teisių apsaugos terminas, tuo efektyviau tenkinami visuomenės poreikiai gauti neribotą prieigą prie informacijos ir ja naudotis. Visgi paprastai turtinių autorių teisių apsauga autoriui yra užtikrinama iki mirties ir dar kurį laiką po to, pvz., Lietuvoje turtinių autorių teisių apsauga galioja visą autoriaus gyvenimą ir dar 70 m. po autoriaus mirties¹⁸. Remiantis išdėstyta logika, būtų galima teigti, jog autoriui mirus turtinių teisių apsaugos termino institutas praranda prasmę, todėl autorių turtinių teisių apsaugos terminas, besitęsiantis po autoriaus mirties, yra per ilgas ir neatitinka kultūros teorijos tikslų.

Apibendrinant visą, kas išdėstyta, socialinio gėrio teorija ir kultūros teorija yra glaudžiai susijusios, tačiau socialinio gėrio teorijoje didesnė reikšmė teikiama prieigai prie informacijos, jos gavimui, o kultūros teorija yra orientuota į jau gautos informacijos panaudojimo, siekiant kultūros plėtros, galimybes. Šių galimybių egzistavimas yra atvirkščiai proporcingas išimtinių autorių teisių reguliavimo efektyvumui: kuo autorių kūriniams suteikiama didesnė apsauga, tuo sudėtingiau visuomenei naudotis autorių teisių saugomais kūriniais. Atitinkamai nuo šios sąveikos priklauso kultūros teorijos tikslų įgyvendinimas. Šiai dienai autorių privatūs ir visuomenės kultūriniai interesai yra derinami, taikant sąžiningo naudojimo bei sąžiningo elgesio doktrinas, kurių pagrindu formuojami išimtinių autorių teisių apribojimai, taip pat iš dalies interesai derinami per autorių teisių apsaugos termino institutą.

¹⁷ Žr., pvz., ATGTĮ 19-33 straipsnius.

¹⁸ ATGTĮ 34 straipsnio 1 dalis.

1.1.3. Prigimtinių teisių teorija

Prigimtinių teisių teorija didžiąja dalimi grindžiama Dž. Loko teorija, kad savininkas turi prigimtinę teisę į daiktus, kuriuos jis pagamino savo darbu, t. y. fizinėmis ir (ar) intelektinėmis pastangomis. Kai asmuo įdeda savo darbą į jam nepriklausantį objektą, jo darbas susilieja su naujai sukurtu objektu, kurio negalima atskirti, nepadarant žalos naujai sukurtam objektui. Tuomet kūrėjas įgyja prigimtines teises į objektą, kuriam sukurti jis įdėjo savo pastangas¹⁹. Taigi pagal prigimtinių teisių teoriją, asmuo, kuris ką nors kurdamas įdėjo fizinių ir (ar) intelektinių pastangų, turi teisę naudoti sukurtą daiktą, jį valdyti ir juo disponuoti niekieno netrukdomas²⁰.

Profesorius M. Kiškis yra pažymėjęs, jog: „Intelektinių pastangų dėka iš gamtos atkovojuama nauja informacija <...>, todėl pastangas įdėjęs asmuo į ją turėtų įgyti (intelektinės) nuosavybės teises“²¹. Autorių teisės yra intelektinių teisių rūšis. Autorių teisių saugomi kūriniai taip pat laikytini nuosavybe: autorius tam, kad sukurtų kūrinį, naudojasi jam žinoma ir visuomenei prieinama informacija, pasitelkia tam tikras idėjas, kurias savo pastangų dėka išreiškia atitinkama forma ir būdu. Iš tikrųjų ši teorija nedaro jokio skirtumo tarp intelektinės nuosavybės ir tradicinės materialios nuosavybės, todėl kiekvienas, kuris pažeidžia autoriaus intelektinę teisę, laikomas įvykdžiusiu vagystę²². Taigi prigimtinių autorių teisių teorija iš esmės grindžiama šiais teiginiais: i) nuosavybė į autorių teisių saugomus kūrinius atsiranda dėl autoriaus intelektualinio indėlio ir būtinos atitinkamos išraiškos; ii) autorių teisės yra prigimtinės, t. y. natūraliai atsirandančios teisės, todėl niekas negali į jas kėsintis ir neturi jų pažeisti (pvz., kopijuoti autoriaus kūrinio originalą be autoriaus sutikimo).

Teisė į informaciją yra fundamentali (esminė) žmogaus teisė. K. Baieras žmogaus teises apibrėžia, kaip moralines teises, „kurių moralinis pagrindas ir jas sukuriantis veiksnys yra tas pats, t. y. buvimas žmogumi tam tikra atitinkama prasme“²³. Anot J. Feinbergo, žmogaus teisės yra svarbios moralinės teisės, kurios vienodai, besąlygiškai ir nekintamai priklauso visiems žmonėms²⁴. O prigimtinių teisių plačiąja prasme suvokiamos ne tik, kaip Dž. Loko išgrynintoje teorijoje apibrėžtos nuosavybės teisės, bet ir kaip tam tikras moralės įstatymas, kurį kiekvienas žmogus suvokia pasitelkdamas savo gebėjimus²⁵. Prigimtinių teisių yra universalios ir visiems vienodos pagal savo pobūdį, todėl pagrindinis

¹⁹ Rastogi, 2021.

²⁰ Gaudzytė, 2007, p. 473-474.

²¹ Kiškis, 2009, p. 26.

²² Law-right. *Intellectual property theories: are they fairly justified?*, 2016.

²³ Pennock, 1981, p. 19-20.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ Philpott, 2023.

prigimtinių teisių modelio argumentas yra tas, kad visi asmenys, kaip žmonės, turi teisę į tam tikrą elgesį ir šios teisės išreiškiamos žmogaus teisių forma²⁶. Kaip matyti, tiek prigimtinių teisės, tiek žmogaus teisės yra kildinamos iš žmogaus asmens ir jo moralės, todėl prigimtinių teisės iš esmės yra žmogaus teisių sinonimas. Taigi ir autorių teisės, ir teisė į informaciją laikytinos prigimtinėmis (žmogaus) teisėmis²⁷.

Autorių teisių saugomų objektų, t. y. literatūros, muzikos ir kt. kūrinių kūrimas yra neatsiejamas ir net tam tikra prasme priklausomas nuo prieigos prie informacijos bei galimybių panaudoti turimą informaciją. Šiuo aspektu sugrįžtama prie socialinio gėrio ir kultūros teorijų. Autorių teisės saugo tik išraišką, todėl idėjos gali būti laisvai išreiškiamos kitu būdu. Be abejo, galimi atvejai, kai yra sukuriamas visiškai unikalus kūrinys tiek idėjos, tiek išraiškos prasme. Visgi didžiąją dalimi atvejų autoriai įkvėpimą randa jau sukurtuose kūriniuose. Pirmiau sukurti kūriniai ypatingai didelę reikšmę turi naujiems moksliniams darbams, kuriuose neapsieinama be ankstesnių tyrimų aptarimo, taip pat yra ypatingai svarbūs švietimui iliustracijos tikslais. Minėta, jog visuomenės tobulėjimui, kultūros plėtojimui yra būtina, jog visuomenė turėtų ne tik prieigą prie informacijos, bet ir galimybę ja naudotis, t. y. naudotis autorių teisių saugomais kūriniais. Šiuo atžvilgiu prigimtinių teisių teorija, kurios pagrindu teigiama, jog niekas neturi kėsintis į autorių teises ir jų saugomus objektus, prieštarauja socialinio gėrio ir kultūros teorijų tikslams. Taigi išryškėja viename lygmenyje esančių prigimtinių teisių – autorių teisių ir teisės į informaciją autoriteto problema. Keliamas klausimas, ar autorių teisės turėtų būti ribojamos vardan visuomenės teisės į informaciją užtikrinimo, ar vis dėlto teisės į informaciją tikslai nepateisina autorių teisių ribojimo.

Prigimtinių teisių teoretikai, kurie pripažįsta teisę drausti naudoti savo nuosavybę be sutikimo, akcentuoja, kad „naudojimo“ samprata neturi būti aiškinama plačiai. Jei asmens naudojimasis kito nuosavybe be sutikimo nėra trukdymas (pvz., trukdymas gauti pajamas masiškai kopijuojant) ar pažeidimas (pvz., teisės į autoriaus vardą pažeidimas), tai nelaikytina teisių pažeidimu²⁸. Teisės doktrinoje pabrėžiama, kad prigimtinių teisių teorijos, jei siekiama, kad jų taikymas būtų apibrėžtas bet kuriuo konkrečiu laiku ir bet kokiam socialiniame kontekste, kad būtų išvengta autoriteto problemos, turi apibūdinti prigimtines teises terminais, kurie nurodo turimų teisių turinį ir pažeidimo atvejų turinį (amoralius veiksmus)²⁹. Vadovaujantis nurodyta logika, nustatčius aiškias autorių teises ir

²⁶ Sarma, 2021, p. 287-288.

²⁷ Pažymėtina, kad tokia išvada, priimtina išimtinai prigimtinių autorių teisių teorijos kontekste, kadangi nagrinėjant prigimtines teises ir žmogaus teises kituose rėmuose (pvz., socialiniu aspektu), būtų galima daryti kitokias prielaidas.

²⁸ Christmas, 2020, p. 342-345.

²⁹ *Ibid.*

šių teisių išimtis, siekiant suteikti visuomenei prieigą prie informacijos (autorių teisių saugomų kūrinių), išimtys nebūtų laikomos autorių teisių pažeidimu. Visgi šiuo atveju atsiranda būtinybė spręsti klausimą, kas yra aiškūs apribojimai, ar įmanoma nustatyti jų baigtinį sąrašą, t. y. kur brėžiama riba tarp autorių teisių tinkamo užtikrinimo ir perteklinio reguliavimo. Neišvengiamai grįžtama prie sąžiningo naudojimo ir sąžiningo elgesio doktrinų, tačiau nei viena doktrina nepateikia galutinės ir neginčijamos išvados, kokie autorių teisių apribojimai yra pakankami visuomenės teisei į informaciją užtikrinti, o kokie apribojimai būtų pertekliniai. Taigi vadovaujantis aptartu sprendimo būdu, teoriškai galima daryti išvadą, jog nustačius autorių teisių turinį ir šių teisių apribojimus, būtų galima išvengti autorių teisių ir teisės į informaciją autoriteto klausimo. Visgi praktiniu požiūriu šis sprendimo būdas nėra itin efektyvus, kadangi tokių sąlygų nustatymo kriterijai yra vertinamojo pobūdžio.

Teisių autoriteto problemą galima spręsti ir kitu būdu – pripažinti teisių autoriteto konfliktą ir *ad hoc* spręsti, kuri teisė turi būti viršesnė. Vadovaujantis šiuo problemos sprendiniu, suteikiama erdvė išsamiai apsvarstyti visus svarbius veiksnius, nesutelkiant išimtinio dėmesio į hierarchiją³⁰. Viena vertus, autorių teisių absoliutumas yra didesnis gėris už teisę į informaciją, kadangi nuosavybė yra vertybė pati savaime. Autorių kūrinių apsauga skatina autorius kurti, tai suteikia visuomenei pridėtinę kultūrinę vertę, skatina švietimą ir pan. Kita vertus, be visuomenės galimybių laisvai prieiti prie informacijos ir ja atitinkamai pasinaudoti (cituoti kūrinius, remtis ar kitaip naudotis mokslinių darbų medžiaga ir pan.), būtų prarastas susidomėjimas tiek autorių kūriniais, tiek per juos teikiama informacija. Toks teorinis scenarijus lemtų visuomenės stagnaciją. Be kita ko, visuomenei nesidomint autorių teisių saugomais kūriniais, patiems autoriams turint ribotą prieigą prie kitų autorių kūrinių, sumažėtų tiek ekonominis, tiek kūrybinis poveikis, skatinantis autorius kurti, todėl autorių teisių apsaugos institutas iš esmės prarastų esmę. Vadovaujantis nurodyta logika, darytina išvada, jog autorių teisių absoliutumas turėtų nuleisti vardan teisės į informaciją.

Atsižvelgiant į išdėstytą, darytina išvada, kad per prigimtinių autorių teisių teoriją yra įžvelgiama autorių teisių ir teisės į informaciją kaip prigimtinių teisių kilmė ir priklausomybė. Esant atitinkamiems sąlyčio taškams kyla būtinybė spręsti šių teisių autoriteto klausimą. Atsakymas, kuriai teisei turėtų būti teikiama pirmenybė, priklauso nuo loginių metodų, naudojamų spręsti problemai, todėl galimos įvairios nuomonės. Visgi manytina, kad esant pirmenybės klausimui, autorių teisės turi atliepti teisei į informaciją ir

³⁰ Pennock, 1981, p. 20.

jai nusileisti: autorių nuosavybės teisės neturi būti absoliutinamos ir turi būti subalansuotos su visuomenės interesais.

1.1.4. Teisingumo teorija

Teisingumo teorija grindžiama J. Rawlso koncepcija, pagal kurią visos teisės, laisvės ir galimybės, pajamos ir turtas, socialiniai savigarbos pagrindai, t. y. pirminės gėrybės yra tolygiai ir vienodai paskirstomos kiekvienai šaliai.³¹ Šis paskirstymas turi vykti remiantis dviem principais: vienodų pagrindinių laisvių principu ir skirtumo principu³². Pagal pirmąjį principą kiekvienas asmuo turi turėti vienodas teises į pagrindines laisves, suderintas su panašiomis kitų asmenų laisvėmis. Antrasis principas susideda iš dviejų komponentų: skirtumo ir sąžiningų galimybių lygybės. Pagal antrojo principo pirmąjį komponentą nelygybės perteklius turi būti perskirstytas taip, kad būtų maksimaliai padidinti mažiausiai privilegijuotų asmenų lūkesčiai, t. y. visuomenė turėtų toleruoti tik tokią socialinę ir ekonominę nelygybę, kuri yra naudinga mažiausiai pasiturintiems visuomenės nariams. Pagal antrojo principo antrąjį komponentą visi visuomenės nariai turi turėti lygias ir sąžiningas galimybes siekti atitinkamo rezultato (pareigybės, posto ir pan.)³³. Atkreiptinas dėmesys, kad pirmajam principui yra teikiama pirmenybė prieš antrąjį. Taigi teisingumo teorijos tikslas – ištaisyti socialinę nelygybę, kylančią dėl netinkamo gėrybių pasiskirstymo.

Manytina, kad šios teorijos kontekste, kaip ir socialinio gėrio teorijoje, informacija laikytina pirmine gėrybe, kadangi ji daro itin didelę įtaką visiems gyvenimo aspektams – politikos, ekonomikos, mokslo ir kultūros pagrindų formavimui bei plėtrai. Kituose informacijos apibrėžimo požiūriuose akcentuojama, kad informacija pati savaime yra visuomenę formuojanti jėga³⁴. Pažymėtina, jog informacija, kaip pirminis gėris, netiesiogiai pripažinta ir J. Rawlso pagrindinių laisvių sąrašė, pvz., politinė laisvė ir žodžio laisvė reikalauja prasmingo naudojimosi informacija ir jos prieinamumu³⁵.

Informacijos disbalansas susidaro dėl kelių priežasčių. Pirmą, informacija daro įtaką politikai, ekonomikai, kultūrai, mokslui, tačiau šie veiksniai grįžtamuoju būdu veikia informacijos pasiskirstymą tarp įvairių socialinių visuomenės grupių. Antra, autorių teisės yra privačios teisės. Tai reiškia, kad autoriai gali laisvai nuspręsti, kaip naudoti savo kūrinį, pvz., kam suteikti licenciją. Trečia, kai kurios socialinės grupės, nepriklausomai nuo autorių teisių instituto, dėl fizinių negalių (pvz., aklieji, kurtieji), turtinės padėties,

³¹Liu, 2012, p. 607-607.

³² Hughes, Merges, 2016, p. 519.

³³ *Ibid.*

³⁴ Drahos, 2016, p. 205.

³⁵ *Ibid.*

priklausymo kultūrinėms mažumoms ar net geografinės lokacijos turi ribotą galimybę gauti informaciją. Nagrinėjant teisingumo teoriją autorių teisių ir teisės į informaciją kontekste, pirmine gėrybe laikytina informacija, prie kurios prieigą turi turėti visi visuomenės nariai, t. y. galimybės gauti informaciją turi būti paskirstytos visiems vienodai. Informacijos paskirstymo nelygybė galėtų būti sprendžiama, remiantis teisingumo teorijos pagrindais.

Kaip minėta, informacija visuomenei yra perduodama per kūrinius, kuriuos sudaro idėja ir išraiška. Gali būti daroma prielaida, kad šie komponentai tam tikra prasme kyla iš asmens gabumų, pvz., idėja – perrašyti H. Melvilio „Mobio Diko“ siužetą šiuolaikiniame XXI a. kontekste, išraiška – pats užrašymas, jo stilius. Taigi gebėjimas atitinka asmens mintį naujoviškai pažiūrėti ir savaip perkurti kūrinį (idėją bei išraišką). J. Rawlsas prigimtinius gabumus apibūdina, kaip natūralios loterijos padarinį, o išstobulintus gabumus, kaip sprendimą kurti, kuris didžiąja dalimi yra veikiamas šeiminių, socialinių aplinkybių, t. y. nepriklauso nuo asmens³⁶. Atsižvelgiant į tai, nei įgimti, nei išstobulinti gabumai nėra morališkai nusipelnę ir yra ne asmeniniai, o visuomeniniai ištekliai. Teisingumo teorijoje akcentuojama, kad individų talentai ir gebėjimai, nesvarbu įgimti ar išvystyti, yra kolektyvinis turtas, kuris sudaro moralinį idealą, teisingumo idealą. Šiuo požiūriu, jei teisingumo teorijoje teigiama, jog gebėjimai yra kolektyvinis turtas, tai turėtų reikšti, kad ir autorių sukurti kūriniai yra kolektyvinis turtas, į kurį autoriai neturi nuosavybės teisių, kadangi kūriniai yra jų realizuotų gabumų padariniai. Visgi toks teiginys yra klaidingas, nes prieštarauja pirmajam teisingumo teorijos principui, jog kiekvienas asmuo turi turėti vienodas teises, suderintas kitų asmenų laisvėmis: siekiant vienodai paskirstyti visuomenės prieigą prie informacijos nėra teisinga paneigti autorių teises.

Teisingumo teorijoje pabrėžiama, jog autoriams už jų nuopelnus neturi būti atlyginama, tačiau tai nereiškia, kad jie į savo kūrinius neturi teisių³⁷. Manytina, kad dėl šios priežasties ir idėja, ir išraiška visgi negali būti prilyginamos J. Rawlso išskiriamais gabumams. Kaip minėta, teisingumo teorija neleidžia, kad pirminės gėrybės tokios kaip informacija ar žinios priklausytų privačiai nuosavybei autorių teisių pagrindu³⁸. Taigi kūrinio idėja yra eliminuojama iš apsaugos mechanizmo, suteikiant visuomenei laisvę ją nevaržomai naudoti, o išraiška paliekama autoriaus privačia nuosavybe, į kurią jis turi turtines ir asmenines neturtines teises. Toks aiškinimas pateisintų idėjos, kaip J. Rawlso išskiriamų gabumų, kurie yra kolektyvinė nuosavybė, sampratą; taip pat atitiktų teisingumo

³⁶ Hughes, Merges, 2016, p. 519.

³⁷ Liu, 2012, p. 610-612.

³⁸ *Ibid.*

teorijos pirmąjį principą: autoriai turi teises į savo kūrinių išraišką, tačiau ir visuomenei yra užtikrinama atitinkama dalis teisių į informaciją.

Šiuo aspektu pereinama nuo pirmojo principo, jog kiekvienas asmuo turi turėti vienodas teises į pagrindines laisves, prie antrojo – skirtumo principo, kuris orientuotas į nelygybės pertekliaus perskirstymą mažiau privilegijuotiems asmenims. Šis principas atveria diskusiją, kaip turėtų būti pasiekta pusiausvyra tarp autorių teisių turėtojų ir autorių teisių naudotojų (vartotojų), t. y. kaip sureguliuoti autorių teisių apsaugos institutą, kad vienodą prieigą prie kūrinių turėtų visos socialinės grupės, tačiau nebūtų paneigtos autorių teisės. Viena vertus, galima grįžti prie išimtinių autorių teisių apribojimų diskusijos. Kita vertus, kadangi autorių teisės yra ribotos laike, t. y. joms nustatytas galiojimo terminas, autorių teisės informacijos paskirstymo nelygybę sukuria tik laikinai. O teisingumo teorijoje laikina nelygybė antrojo principo pagrindu gali būti pateisinama, jei iš nelygybės naudos gauna mažiausiai privilegijuoti. Šiame scenarijuje mažiausiai privilegijuotos yra atskiros visuomenės grupės. Taigi keliamas klausimas, kaip jos gali gauti naudos iš informacijos šaltinių, saugomų autorių teisėmis, prieigos apribojimo. Manytina, kad šiuo atveju visuomenė gauna netiesioginę naudą. Autoriams suteikiamos teisės į kūrinius teikia jiems motyvaciją kurti. Atitinkamai dėl to visuomenė taip pat gauna naudos – daugiau informacijos šaltinių. Vadinasi, nelygybė pateisinama netiesiogine nauda į pagrindinio gėrio, kuris atitenka mažiau privilegijuotiems, dauginimą.

Teisingumo teorijos ir kultūros teorijos kontekste autorių teisių ir teisės į informaciją suderinimo sprendiniai yra panašūs, tačiau teisingumo teorijoje autorių teisių apribojimams skiriamas nedidelis dėmesys. Atsižvelgiant į tai, kad laikina nelygybė yra pateisinama, galima teigti, kad išimtinių autorių teisių apribojimai nėra reikšmingi ir gal iš viso nereikalingi. Visgi, apribojimai gali būti papildomas įrankis informacijai paskirstyti. Be to, per ilgas autorių teisių terminas gali paneigti nelygybės pateisinamumą. Tokiu atveju autorių teisių apribojimai įgytų ypatingai didelę reikšmę, siekiant pateisinti laikiną informacijos pasiekiamumo disbalansą kitais būdais.

Atsižvelgiant į išdėstytą, teisingumo teorija pabrėžia, jog informacija yra pirminis gėris, todėl visuomenės teisę į informaciją yra būtina derinti su autorių teise taip, kad visi visuomenės nariai turėtų tokią pačią prieigą prie informacijos. Autorių teisių termino nustatymas yra pagrindinis įrankis šiam sprendimui. Pažymėtina, kad prigimtinių teisių teorijoje pagrindinis dėmesys yra skiriamas autorių teisėms kaip absoliučioms teisėms, kurias siekiama riboti, kiek įmanoma mažiau. Tuo tarpu teisingumo teorija yra tiesiogiai nukreipta į tai, kad nei autorių teisės, nei teisė į informaciją nėra absoliučios teisės ir jos privalo būti derinamos. Iš esmės prigimtinių teisių teorijoje svarba teikiama privačiam

autoriaus interesui, o teisingumo teorijoje priešingai – autorių teisės turi užtikrinti informacijos, kaip pirminės gėrybės, vienodą prieigą, t. y. kolektyvinį interesą.

Apibendrinant aptartas filosofines autorių teisių teorijas, pažymėtina, jog socialinio gėrio teorijoje remiamasi idėjomis, kad informacija yra gėris, todėl kuo daugiau informacijos šaltinių visuomenei yra pasiekama, tuo ji gauna didesnę naudą; informaciją visuomenė gauna per bet kokius autorių teisėmis saugomus kūrinius. Per šios teorijos prizmę išryškėja ypatingai stipri informacijos priklausomybė nuo autorių teisių instituto: nuo autorių teisių apsaugos efektyvumo ir proporcingumo priklauso informacijos prieinamumo užtikrinimas. Kultūros teorijoje akcentuojama, jog kultūra didžiąja dalimi yra paremta autorių teisių saugomais objektais (tiek tais, kurių apsaugos terminas yra pasibaigęs, tiek tais, kurie vis dar saugomi turtinių autorių teisių pagrindu). Šiuo aspektu tarp minėtų teorijų egzistuoja tam tikras bendrumas. Kitas teiginys, kuriuo yra grindžiama kultūros teorija, – kultūra turi būti saugoma, perduodama, jai turi būti suteikiama pridėti vertė, t. y. visuomenė turi turėti ne tik prieigą prie autorių teisių saugomų objektų, bet ir turėti teisinius įrankius, kurie leistų visuomenei naudoti autorių teisių saugomus objektus. Šiuo aspektu kultūros teorija atsiskiria nuo socialinio gėrio teorijos, kadangi išryškinamas autorių teisių ir teisės į informaciją konfliktas: kuo autorių teisių saugomiems objektams suteikiama didesnė apsauga, tuo sudėtingiau visuomenei naudotis autorių teisių saugomų objektų teikiama informacija. Kita autorių teisių kontekste svarbi teorija – prigimtinių teisių teorija, kuri grindžiama idėja, jog tiek autorių teisės, tiek teisė į informaciją yra prigimtinių teisės ir todėl yra vienodai reikšmingos. Šios teorijos kontekste (kaip ir kultūros teorijoje, tačiau aukštesniu lygmeniu) išryškinamas minėtų teisių autoriteto konfliktas. Visgi, manytina, jog autorių teisės turėtų atliepti teisės į informaciją užtikrinimui. Remiantis teisingumo teorija, priešingai nei prigimtinių teisių teorija, nei autorių teisės, nei teisė į informaciją nėra absoliučios. Teisingumo teorijos kontekste pabrėžiama, jog teisė į informaciją yra pirminis gėris, kuris turi būti paskirstomas (prieinamas) visiems visuomenės nariams vienodai, todėl autorių teisės privalo būti derinamos su visuomenės teise į informaciją. Teisingumo teoriją ir socialinio gėrio teoriją jungia vienas bendras bruožas – informacija yra laikoma gėriu, kurį reikia užtikrinti. Visgi socialinio gėrio teorija, priešingai nei teisingumo teorija neanalizuoja informacijos prieinamumo ir autorių teisių derinimo problemų.

Visos aptartos autorių teisių teorijos atlieka tam tikrą funkciją ir yra svarbios autorių teisių ir teisės į informaciją sankirtos kontekste. Visgi, kaip bus matyti 1.2 poskyryje, praktikoje didžiausią reikšmę turi socialinio gėrio ir kultūros teorijos, kurių pagrindu yra rengiami tarptautiniai ir regioniniai (ES) teisės aktai. Paprastai šios dvi teorijos yra

subendrinamos ir jų tikslai modifikuojami į du bendrus tikslus – suteikti prieigą prie informacijos ir galimybes ją naudoti.

1.2. Autorių teisių ir teisės į informaciją balanso paieška teisiniame reguliavime

Nustačius pagrindinius autorių teisių ir teisės į informaciją sankirtos aspektus teoriniame lygmenyje, yra tikslinga panagrinėti, ar teisiniame reguliavime yra siekiama šių teisių derinimo ir ar šis tikslas yra pasiektas. Pažymėtina, kad autorių teisės yra reguliuojamos tarptautiniu, regioniniu, ir nacionaliniu lygmenimis. Manytina, jog tam tikri nagrinėjamų klausimų aspektai skirtinguose lygmenyse gali skirtis, todėl minėti klausimai bus nagrinėjami konstitucinių nuostatų, tarptautinių ir regioninių (ES) teisės normų kontekste atskirai.

1.2.1. Konstitucija

Konstitucijos 18 straipsnyje nustatyta, jog žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės. Nagrinėjant autorių teisių ir teisės į informaciją balanso paiešką konstituciniame reguliavime, yra ypač aktuali prigimtinių teisių teorija, pagal kurią abi teisės yra vienodai reikšmingos.

Teisė į informaciją apima teisę gauti ir dalytis informacija. Atsižvelgiant į tai, kad informacija gaunama per autorių teisių saugomus kūrinius, tam tikra prasme informacija yra ir idėjos, kurias visuomenės nariai perduoda vieni kitiems. Konstitucijoje terminas „visuomenės teisė į informaciją“ neminimas. Visgi Konstitucijos 25 straipsnyje nustatyta, jog žmogui neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas. O pagal Konstitucijos 26 straipsnį minties laisvė yra nevaržoma. Iš esmės Konstitucijos 25 ir 26 straipsniai apibūdina teisės į informaciją turinį. Taigi nors Konstitucijoje tiesiogiai „visuomenės teisė į informaciją“ neįvardijama, ji yra užtikrinama ir aiškiai apibūdinama per turinį.

„Autorių teisės“ nėra tiesiogiai minimos Konstitucijoje, tačiau Konstitucijos 23 straipsnyje nustatyta, jog nuosavybė neliečiama. Kadangi kūriniai yra laikomi autorių nuosavybe, šios nuosavybės apsaugai taip pat taikytinas Konstitucijos 23 straipsnis³⁹. Konstitucijos 42 straipsnyje nustatyta, jog valstybė remia kultūrą ir mokslą, rūpinasi Lietuvos istorijos, meno ir kitų kultūros paminklų bei vertybių apsauga; dvasinius ir materialinius autoriaus interesus, susijusius su mokslo, technikos, kultūros ir meno kūryba, saugo ir gina įstatymas. Minėtas straipsnis užtikrina autorių turtinių ir neturtinių teisių apsaugą. Taip pat užtikrinama kultūros, kuri yra neatsiejama tiek su informacija, tiek su

³⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. liepos 5 d. nutarimas.

autorių teisėmis, apsauga. Taigi Konstitucija, be kita ko, siekiama įgyvendinti kultūros teorijos tikslus – kultūros išsaugojimą ir plėtrą per autorių teisių institutą. Be to, minėto Konstitucijos 26 straipsnio, užtikrinančio minties laisvę, turinys apima ne tik teisę į informaciją, bet ir autoriaus laisvę reikšti savo mintis ir skelbti (padaryti viešai prieinamais) savo kūrinius. Šiuo atveju Konstitucijos 26 straipsnis persidengia su teisės į informaciją ir autorių teisių turiniu. Taigi autorių teisės, kaip ir teisė į informaciją, Konstitucijoje taip pat yra įtvirtintos per šių teisių turinio aspektus.

Vertinant autorių teisių ir teisės į informaciją užtikrinimą konstitucinėmis nuostatomis, svarbu atsižvelgti į filosofinius autorių teisių teorijų pagrindus. Remiantis prigimtinių teisių teorija, tiek teisė į informaciją, tiek autorių teisės yra prigimtinės teisės, todėl jų užtikrinimas yra vienodai svarbus. Lietuvoje konstitucinėmis nuostatomis yra užtikrinamos abi šios teisės. Nors nei „teisė į informaciją“, nei „autorių teisės“ nėra tiesiogiai nurodytos Konstitucijoje, jos yra įtvirtintos per turinį – teisė į informaciją įtvirtinta, nurodant teisę ieškoti, gauti ir skleisti informaciją, o autorių teisės įtvirtintos, nurodant autorių dvasinių ir materialinių interesų apsaugą, teisę į saviraiškos laisvę ir teisę į nuosavybę.

Nagrinėjant autorių teisių ir teisės į informaciją balanso paieškos aspektus konstituciniame reguliavime, verta trumpai apžvelgti ir kai kurių kitų valstybių konstitucijas, t. y. panagrinėti, kaip minėtos teisės yra derinamos kitose valstybėse. Antai Slovėnijos Konstitucijos 60 straipsnis užtikrina autorių teisių ir kitų teisių, kylančių iš meno, mokslo, mokslinių tyrimų ir išradimų veiklos, apsaugą. Slovėnijos Konstitucijos 39 straipsnyje nurodyta, jog yra garantuojama minties raiškos laisvė, žodžio ir viešo pasirodymo laisvė, spaudos laisvė ir kitos viešo bendravimo ir saviraiškos formos; kiekvienas gali laisvai rinkti, gauti ir skleisti informaciją bei nuomones⁴⁰. Bulgarijos Konstitucijos 54 straipsnio 1 dalis užtikrina kultūros plėtrą; to paties straipsnio 2-3 dalyse nustatyta, jog meninė, mokslinė ir technologinė kūryba pripažįstama ir garantuojama įstatymo, taip pat aiškiai nurodyta, jog valstybė gina visas autorių teises. Bulgarijos Konstitucijos 41 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog kiekvienas asmuo turi teisę ieškoti, gauti ir skleisti informaciją⁴¹. Estijos Konstitucijos 39 straipsnyje nustatyta, jog autorių teisės į savo kūrinių yra neatimamos; šalies vyriausybė gina autorių teises. Estijos Konstitucijos 44 straipsnyje nustatyta, kad kiekvienas turi teisę laisvai susipažinti su viešai skleidžiama informacija, o 45 straipsnyje nurodyta, jog kiekvienas turi teisę laisvai skleisti idėjas,

⁴⁰ Constitution of the Republic of Slovenia (1991).

⁴¹ The Constitution of the Republic of Bulgaria (1991).

nuomones, įsitikinimus ir kitą informaciją žodžiu, raštu, vaizdu ar kitomis priemonėmis⁴². Matyti, kad Slovėnijos, Bulgarijos ir Estijos Konstitucijų nuostatos yra gana panašios į Lietuvos Konstitucijos nuostatas, tačiau minėtų valstybių nuostatuose yra tiesioginė nuoroda į autorių teisių užtikrinimą.

Ispanijos Konstitucijoje aiškių nuorodų į autorių teises nėra. Autorių turtinių teisių apsauga yra siejama su Ispanijos Konstitucijos 33 straipsnio 1 dalimi, t. y. teise į privačią nuosavybę. Visgi iš Ispanijos Konstitucijos 20 straipsnio 1 dalies b punkto, kuriame nurodyta, jog yra pripažįstama ir saugoma teisė į literatūrinę, meninę, mokslinę ir techninę kūrybą, galima daryti išvadą, kad šis punktas apima ir autorių teises. Be to, minėto straipsnio d punkte nustatyta, jog pripažįstama ir saugoma teisė laisvai perduoti ar gauti teisingą informaciją bet kokiomis sklaidos priemonėmis⁴³. Taigi Ispanijos Konstitucijos 20 straipsnyje galima įžvelgti tiek autorių teisių, tiek visuomenės teisės į informaciją užtikrinimą, kuris rodo, jog Ispanijos teisės sistemoje iš esmės yra pripažįstama autorių teisių ir teisės į informaciją priklausomybė.

Kroatijos Konstitucijos 68 straipsnyje garantuojama moralinių ir materialinių teisių, kylančių iš mokslo, kultūros, meno, intelektinės ir kitos kūrybos, apsauga. Kroatijos Konstitucijos 38 straipsnis garantuoja minties ir saviraiškos laisvę; nustato, jog saviraiškos laisvė, visų pirma, apima spaudos ir kitų žiniasklaidos priemonių laisvę, žodžio ir viešosios nuomonės laisvę, taip pat laisvą visų viešųjų ryšių institucijų steigimą; cenzūra draudžiama; žurnalistai turi teisę laisvai rengti pranešimus ir gauti informaciją.⁴⁴ Matyti, kad Kroatijos Konstitucija užtikrina autorių teises, tačiau teisę į informaciją nustato ne visiškai aiškiai. Iš pirmo žvilgsnio, teisė į informaciją yra nukreipiama išimtinai spaudos ir kitų žiniasklaidos priemonių naudai. Tolimesnė Kroatijos Konstitucijos 38 straipsnio formuluotė, jog saviraiškos laisvė apima žodžio ir viešosios nuomonės laisvę, suponuoja užkoduotą visuomenės teisę į informacijos sklaidą, tačiau lieka neaišku, ar ši formuluotė apima ir teisę gauti informaciją. Atsižvelgiant į minėto straipsnio formuluotės pabaigą, kurioje aiškiai nurodyta, jog teisę gauti informaciją turi tik žurnalistai, kyla didelių abejonių, ar teisė gauti informaciją yra užtikrinama visiems visuomenės nariams. Manytina, kad Kroatijos Konstitucijos 38 straipsnio formuluotė stokoja tikslumo, todėl kelia abejonių dėl autorių teisių ir teisės į informaciją užtikrinimo bei šių teisių suderinamumo.

Belgijos, Danijos, Vokietijos, Graikijos, Prancūzijos, Kipro, Lenkijos, Rumunijos, Švedijos konstitucijose tiesiogiai autorių teisių apsauga nėra numatyta, tačiau yra įtvirtintos

⁴² The Constitution of the Republic of Estonia (1992).

⁴³ The Spanish Constitution (1978).

⁴⁴ The Constitution of the Republic of Croatia (1990).

bendrosios nuostatos dėl nuosavybės, kuri siejama su kūrinį, priklausančių autoriams, apsauga⁴⁵.

Iš aptartų ES valstybių narių konstitucinių nuostatų matyti įvairios formuluotės, užtikrinančios autorių teises ir teisę į informaciją, taip pat šioms teisėms skiriama skirtinga reikšmė. Lietuvos Konstitucijos nuostatos sudarytos, kur kas aiškiau nei Kroatijos, ir nekelia stiprių abejonių dėl savo turinio. Autorių teisių ir teisės į informaciją kontekste Lietuvos Konstitucijos nuostatos yra panašios į Slovėnijos, Bulgarijos ir Estijos konstitucines nuostatas. Viena vertus, galima teigti, jog Lietuvos Konstitucijos nuostatos, susijusios su autorių teisėmis ir teise į informaciją, yra aiškos ir pakankamos. Kita vertus, Ispanijos Konstitucijos nuostatos yra suderintos su autorių teisių teorijų idėjomis, jog teisė į informaciją ir autorių teisės turėtų būti reguliuojamos, kaip neatsiejamos viena nuo kitos, todėl turėtų būti siektinas pavyzdys.

Pažymėtina, kad aukščiau nurodytos išvados yra tik sąlyginės. Tiesmukas atskirų valstybių konstitucijų palyginimas gali būti naudingas siekiant išvengti klaidas, kurių galima išvengti (žr., pvz., Kroatijos Konstitucijos nuostatas), arba nustatyti tam tikrus „griaučius“, aplink kuriuos galima kurti atitinkamo reguliavimo modelį (žr., pvz., Ispanijos Konstitucijos nuostatas). Visgi svarbu nepamiršti, jog atskirų valstybių konstitucinių nuostatų turinys priklauso nuo kiekvienos valstybės politinių idėjų ir jų dominavimo, teisės tradicijos bei intelektinių teisių modelio.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, jog Lietuvos Konstitucijoje „teisė į informaciją“ ir „autorių teisės“ nėra nurodytos tiesiogiai, tačiau yra neabejotinai užtikrinamos konstitucinėmis nuostatomis, kurios įtvirtina šių teisių turinį. Autorių teisės ir teisė į informaciją yra neatsiejamos viena nuo kitos. Tai liudija visos autorių teisių filosofinės teorijos, todėl ši priklausomybė turėtų būti pripažįstama ir konstitucinėmis nuostatomis, kurios galėtų būti formuluojamos remiantis Ispanijos Konstitucijos nuostatų pavyzdžiu.

1.2.2. Tarptautinės sutartys

Tarptautinėje Romos konvencijoje dėl atlikėjų, fonogramų gamintojų ir transliuojančiųjų organizacijų apsaugos (1961) (toliau – Romos konvencija) nustatyta atlikėjų atlikimų apsauga, fonogramų gamintojų ir transliuojančių organizacijų apsauga⁴⁶. Romos konvencijoje yra numatyta galimybė susitariančių šalių vidaus aktuose nustatyti šių teisių apribojimus ir išimtis dėl naudojimo asmeniniais tikslais, trumpų ištraukų naudojimo,

⁴⁵ European Parliamentary Research Service, 2018.

⁴⁶ wipo.int. *Summary of the Rome Convention for the Protection of Performers, Producers of Phonograms and Broadcasting Organisations (1961)*.

siekiant informuoti apie einamuosius įvykius, naudojimo mokymo ar mokslinių tyrimų tikslais⁴⁷. Berno konvencija užtikrina išimtinių autorių turtinių ir neturtinių teisių apsaugą⁴⁸. Berno konvencijoje nustatyti autorių turtinių teisių apribojimai, susiję su kūrinių citavimu ir iliustracijomis mokymo tikslais⁴⁹, laikraščių ar panašių straipsnių atgaminimu ir kūrinių naudojimu einamiesiems įvykiams pranešti⁵⁰. Romos ir Berno konvencijose numatyti išimtinių autorių teisių apribojimai, be abejo, padeda užtikrinti visuomenės informacinius interesus. Be kita ko, Marakešo sutartimi dėl geresnių sąlygų susipažinti su paskelbtais kūrinių sudarymo akliems, regos sutrikimų ar kitą spausdinto teksto skaitymo negalią turintiems asmenims (2013) (toliau – Marakešo sutartis) reikalaujama, jog susitariančios šalys nustatytų standartinį autorių teisių apribojimų rinkinį, leidžiantį atgaminti, platinti ir padaryti prieinamus paskelbtus kūrinius akliems, silpnaregiams ar kitokią skaitymo negalią turintiems asmenims pritaikytais formatais, taip pat leidžiantį organizacijoms, kurios teikia paslaugas minėtiems asmenims, keisti kūrinius tarpvalstybiniu mastu⁵¹. Marakešo sutartis atveria didesnę prieigą prie autorių teisių saugomų kūrinių, pritaikytų naudoti regos ar kitokią skaitymo negalią turintiems asmenims, taigi kartu užtikrinama didesnė prieiga prie informacijos, skatinamas mokslas ir kultūra tarp negalią turinčių asmenų. Nors Marakešo sutartis yra nukreipta išimtinai į autorių teisių apribojimų reguliavimą specifinės asmenų grupės naudai, tiek ši sutartis, tiek Romos ir Berno konvencijos turi ypatingai didelę reikšmę derinat autorių teises ir visuomenės teisę į informaciją.

Visgi nagrinėjant autorių teisių ir teisės į informaciją sankirtą, didžiausią reikšmę turi Berno konvencijos 9 straipsnio 2 dalyje nustatyta autorių teisių apribojimo galimybė (paprastai vadinama trijų žingsnių testu): sąjungos šalių įstatymams suteikiama teisė (i) atskirais ypatingais atvejais leisti atgaminti tokius kūrinius [literatūros ir meno kūrinius] su sąlyga, kad (ii) šis atgaminimas neprieštarautų įprastiniam kūrinio naudojimui ir (iii) nepažeistų teisėtų autoriaus interesų. Šis trijų žingsnių testas taip pat perkeltas į Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių sutarties (1996) (toliau – PINO autorių teisių sutartis) 10 straipsnio 1 dalį, Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos atlikimų ir fonogramų sutarties (1996) (toliau – PINO atlikimų ir fonogramų sutartis) 16 straipsnio 2 dalį, Pekino sutarties dėl audiovizualinių kūrinių atlikimo apsaugos sutarties (2012) 13 straipsnio 2 dalį ir Marakešo sutarties 11 straipsnį. PPO sutarties dėl intelektinės

⁴⁷ Romos konvencijos 15 straipsnio 1 dalis.

⁴⁸ wipo.int. *Summary of the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works (1886)*.

⁴⁹ Berno konvencijos 10 straipsnis.

⁵⁰ Berno konvencijos 10 bis straipsnis.

⁵¹ wipo.int. *Summary of the Marrakesh Treaty to Facilitate Access to Published Works for Persons Who Are Blind, Visually Impaired, or Otherwise Print Disabled (MVT) (2013)*.

nuosavybės aspektų, susijusių su prekyba (*angl. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights*) (1994) (toliau – TRIPS susitarimas), 13 straipsnyje nustatyta, jog narės nustato išimtinių teisių apribojimus (i) tam tikrais ypatingais atvejais, kurie (ii) neprieštarauja įprastam kūrinio naudojimui ir (iii) nepagrįstai nepažeidžia teisėtų teisių turėtojo interesų.

Pirmoji ir antroji testo sąlygos tiek Berno konvencijoje, tiek TRIPS susitarime yra analogiškos. Trečiasis kriterijus Berno konvencijoje ir TRIPS susitarime išsiskiria. Berno konvencijoje nurodomas teisėtų autoriaus interesų užtikrinimo kriterijus, o TRIPS susitarime – teisėtų autoriaus interesų pažeidimo pateisinamumo kriterijus. Viena vertus, galima teigti, jog Berno konvencijoje laikomasi pozicijos, jog autoriaus teisėti interesai iš viso neturėtų būti pažeisti, o pagal TRIPS susitarimą autoriaus teisės nėra absoliučios, todėl autoriaus interesų pažeidimas ir tam tikra žala yra pateisinami⁵². Kita vertus, TRIPS susitarimas apima Berno konvencijos trijų žingsnių testą: TRIPS susitarimo 9 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog narės laikosi 1971 m. Berno konvencijos 1-21 straipsnių ir jos priedo nuostatų, išskyrus Berno konvencijos 6 bis straipsnį. Taigi Berno konvencijos 9 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas testas nėra eliminuojamas iš TRIPS susitarimo. Esant nurodytam trijų žingsnių testo trečiojo kriterijaus neatitikimui tarp šių dviejų tarptautinių dokumentų, svarbu atsižvelgti į Berno konvencijos originalų tekstą⁵³. Berno konvencijos prancūziškoji 9 straipsnio 2 dalies versija įtvirtina tokią trijų žingsnių testo formuluotę: sąjungos šalių teisės aktais leidžiama atgaminti tokius kūrinius tam tikrais ypatingais atvejais, jei toks atgaminimas neprieštarauja įprastam kūrinio naudojimui ir nepagrįstai nepažeidžia teisėtų autoriaus interesų (*pranc. est réservée aux législations des pays de l'Union la faculté de permettre la reproduction desdites œuvres dans certains cas spéciaux, pourvu qu'une telle reproduction ne porte pas atteinte à l'exploitation normale de l'œuvre ni ne cause un préjudice injustifié aux intérêts légitimes de l'auteur*). Taigi angliškoje Berno konvencijos versijoje nustatytas nepažeistų interesų kriterijus, o oficialioje prancūziškoje versijoje – pažeistų interesų pateisinamumo kriterijus. Kadangi oficiali Berno konvencijos kalba yra prancūzų, manytina, kad turi būti vadovaujamasi būtent prancūziškuoju trijų žingsnių testo trečiojo kriterijaus aiškinimu. Taigi aiškinant Berno konvencijoje ir TRIPS susitarime numatyto testo kriterijus lingvistiškai, galima teigti, jog šiuose tarptautiniuose dokumentuose numatyti testo kriterijai (taip pat ir trečiasis kriterijus) sutampa.

Teisės mokslininkų nuomone, pirmasis trijų žingsnių testo kriterijus (ypatingo atvejo kriterijus) turi būti siejamas su aiškiu tikslu, kuris būtų pateisinamas viešosios tvarkos

⁵² Geiger, C. et al., 2015, p. 174-176.

⁵³ Geiger, C., et al., 2013, p. 584-585.

siekiamybe ar kitomis išskirtinėmis aplinkybėmis, pvz., švietimo ar mokslinių tyrimų tikslais. TRIPS komisijos nuomone, autorių teisių apribojimas pagal pirmąjį kriterijų turi būti aiškiai apibrėžtas ir siauros taikymo apimties⁵⁴. Išimtiniai atvejai turi būti numatyti įstatyme, taip pat turi būti apribotas potencialių naudos gavėjų ratas, kad būtų laikomasi kiekybinio specialumo aspekto⁵⁵. Nagrinėjant autorių teises informacijos sklaidos kontekste, teisės mokslininkų pateikiamas pirmojo kriterijaus aiškinimas yra palankesnis autorių teisių ir teisės į informaciją derinimui, kadangi vadovaujantis šiuo išaiškinimu, autorių teisių apribojimai gali būti nustatyti ir tais atvejais, kurie nėra apibrėžti valstybių vidaus teisėje. Antrasis kriterijus – įprastas kūrinio naudojimo užtikrinimas paprastai yra siejamas su tokiu kūrinio naudojimu, kuris netrukdo autoriui gauti pajamų iš savo kūrinio⁵⁶, t. y. siejamas su ekonominiais kūrinio naudojimo aspektais. Visgi TRIPS 7 straipsnyje nustatyta, jog intelektinės nuosavybės teisių apsauga ir įgyvendinimas turėtų padėti skatinti technologines naujoves ir technologijų perdavimą bei sklaidą, siekiant abipusės naudos technologinių žinių gamintojams ir naudotojams, taip, kad būtų skatinama socialinė ir ekonominė gerovė bei užtikrinama teisių ir pareigų pusiausvyra. Atsižvelgiant į minėtą nuostatą, antrasis kriterijus gali būti aiškinamas ne vien ekonominės naudos kontekste, bet ir visuomeninių interesų kontekste, tarp jų – prieigos prie informacijos kontekste. Trečiasis kriterijus – autoriaus pažeistų interesų pateisinamumas yra siejamas su autoriaus potencialiais nuostoliais, t. y. laikoma, kad žala yra nepagrįsta, jei išimtis sukelia arba gali sukelti nepagrįstą autoriaus pajamų praradimą⁵⁷. Vertinant šį kriterijų, svarbu atsižvelgti į tai, kad žalą galima kompensuoti, tačiau iš esmės kompensacija lemia priverstinį licencijavimą. Tai gali prieštarauti antrajam – įprasto kūrinio naudojimo kriterijui⁵⁸. Testo kriterijai yra kumuliatyvūs⁵⁹, todėl neišpildžius bent vieno kriterijaus bet koks autorių teisių apribojimas yra negalimas. Remiantis išdėstytu, siekiant tinkamo autorių ir visuomenės interesų suderinimo, ypatingai svarbu testo kriterijus vertinti ne per siauru mastu, t. y. atsižvelgti ne tik į ekonominius autorių interesus, bet ir – į visuomenės socialinius kultūrinius ir kt. interesus.

Nuo trijų žingsnių įtvirtinimo Berno konvencijoje ir TRIPS susitarime iki dabar vis dar keliamos diskusijos ir teikiami pasiūlymai, kaip tinkamai vertinti trijų žingsnių testo kriterijus. Nepaisant įvairių diskusijų ir testo pasirinkto aiškinimo būdo, tarp autorių ir visuomenės skirtingų interesų turi būti pasiekta pusiausvyra. Jei trijų žingsnių testas yra

⁵⁴ World Intellectual Property Organization, 2000, p. 3.

⁵⁵ Geiger, C. et al., 2015, p. 174-176.

⁵⁶ Geiger, C. et al., 2015, p. 174-176.

⁵⁷ World Intellectual Property Organization, 2000, p. 5.

⁵⁸ World Intellectual Property Organization, 2000, p. 5.

⁵⁹ World Intellectual Property Organization, 2000, p. 3.

taikomas atsižvelgiant ne vien į autoriaus turtinius interesus, bet ir į visuomeninius interesus, jis atveria kelią tarptautinių dokumentų narėms įtvirtinti autorių teisių apribojimus, kurie nėra tiesiogiai numatyti tarptautiniuose dokumentuose (pvz., vidaus teisės nuostata dėl leidimo kopijuoti asmeniniais tikslais, leidimas bibliotekoms, archyvams ir muziejams daryti kopijas kultūrinei medžiagai išsaugoti)⁶⁰. Interneto ir informacinių technologijų amžiuje tai ypatingai svarbu informacijos sklaidos kontekste, kadangi teisės aktai (ypač tarptautiniai) paprastai neatliepia greitai besikeičiančių visuomenės interesų ir poreikių. Šiuo aspektu pažymėtina, jog PINO autorių teisių sutartyje įtrauktas trijų žingsnių testas leidžia susitariančioms šalims nustatyti naujas išimtis ir apribojimus, kurie yra tinkami skaitmeninio tinklo aplinkoje. Visgi PINO autorių teisių sutartyje yra įtvirtintas aukštas apsaugos lygis, todėl išimtinai šios sutarties suteikiami teisiniai įrankiai nėra pakankami autorių teisių ir teisės į informaciją visiškam suderinimui.

Nagrinėjant autorių teisių ir teisės į informaciją balanso paiešką tarptautiniuose dokumentuose, be kita ko, svarbu pažymėti, jog TRIPS susitarimas neapima Berno konvencijos 6 bis straipsnio, t. y. neužtikrina neturtinių autorių teisių apsaugos. TRIPS susitarimo esmė – nustatyti standartus ir principus, susijusius su intelektinės nuosavybės teisių prieinamumu, apimtimi ir naudojimu, taip pat veiksmingas intelektinės nuosavybės teisių užtikrinimo priemonės, atsižvelgiant į nacionalinių teisinių sistemų skirtumus, ir nustatyti veiksmingą bei operatyvų daugiašalių vyriausybių tarpusavio ginčų prevencijos ir sprendimo procedūrų užtikrinimą, siekiant sumažinti tarptautinės prekybos iškraipymus ir kliūtis⁶¹. Atsižvelgiant į tai, jog atskiros valstybės laikosi skirtingų autorių teisių tradicijų, kurių skirtumai ypatingai išryškėja autorių neturtinių teisių kontekste, autorių neturtinių teisių eliminavimas iš TRIPS susitarimo palengvina laisvą informacijos, žinių ir kultūros judėjimą per valstybių ekonomines sienas, kadangi pašalinama vidaus teisės ir susitarimo nuostatų sankirta. Kita vertus, kadangi tarptautinis spaudimas išlaikyti stiprią moralinių teisių apsaugą yra nedidelis, jos gali būti suvokiamos, kaip mažiau svarbios lyginant su turtinėmis autorių teisėmis. Dėl to neturtinės autorių teisės gali būti ignoruojamos⁶². Tokiu atveju visuomenės informaciniai interesai gali nepagrįstai nusverti autorių teises.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, matyti, jog tarptautiniuose dokumentuose skiriamas didelis dėmesys autorių teisių ir teisės į informaciją derinimui. Tarptautinių dokumentų nuostatos atliepia autorių teisių socialinio gėrio ir kultūros teorijų idėjas. Manytina, kad tarptautiniuose dokumentuose nustatyti autorių teisių apribojimai padeda užtikrinti

⁶⁰ Geiger, C., et al., 2013, p. 616-617.

⁶¹ TRIPS susitarimo preambulė.

⁶² Rajan, M. T. S., 2002, p. 5.

informacijos sklaidą tarptautiniu lygmeniu. Visgi autorių teisių ir teisės į informaciją suderinimas iš esmės priklauso nuo to, kaip tarptautinių dokumentų narės įgyvendina tarptautinių dokumentų nuostatas ir kaip bus interpretuojamas trijų žingsnių testas, kurio taikymas iki šiol kelia diskusijas.

1.2.3. Europos Sąjungos teisės aktai

ES autorių teisių derinimo tikslas – sudaryti palankias sąlygas laisvam autorių teisių saugomų objektų judėjimui per valstybių sienas vidaus rinkoje, suderinant nacionalinius standartus, atsižvelgiant į kultūrinius aspektus⁶³. Kitaip tariant, ES autorių teisėmis siekiama suvienodinti prieigos prie informacijos ir jos panaudojimo galimybes ES valstybėse narėse. Autorių teises ES lygmeniu reglamentuoja Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo (2012), Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (2016) (toliau – Chartija) ir 13 direktyvų bei 2 reglamentai. Viena svarbiausių direktyvų – Informacinės visuomenės direktyva. Ši direktyva skirta autorių teisių, kiek jos yra susijusios su technologine plėtra ir informacine visuomene, suderinimui valstybėse narėse, kartu užtikrinant aukštą intelektinės nuosavybės apsaugos lygį.

Pirma, Informacinės visuomenės direktyva užtikrina ES valstybių narių autoriams teises į kūrinio atgaminimą, viešą paskelbimą ir platinimą. Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog valstybės narės atgaminimo teisei gali nustatyti išimtis arba apribojimus nurodytais atvejais. To paties straipsnio 3 dalyje nustatyta, jog valstybės narės atgaminimo teisei ir teisei viešai paskelbti kūrinius bei teisei kitus objektus padaryti viešai prieinamus gali nustatyti išimtis arba apribojimus nurodytais atvejais. Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 2 ir 3 dalies formuluotės suponuoja, jog autorių teisių apribojimų, nurodytų direktyvos 5 straipsnio 2 dalies a-e punktuose ir 3 dalies a-o punktuose, nustatymas yra paliktas valstybių narių įstatymų leidėjų diskrecijai, t. y. valstybės narės nėra įpareigosios nustatyti minėtus autorių teisių apribojimus savo vidaus teisėje. Taigi vienoje valstybėje, atsižvelgiant į autorių teisių modelį, kuriuo jos seka, gali būti įtvirtinti visi Informacinės visuomenės direktyvoje siūlomi apribojimai, kitose – tik kai kurie. Nors ES lygmeniu visuomenės prieigai prie informacijos yra skiriamas dėmesys, tačiau valstybės narės nėra įpareigosios šią prieigą užtikrinti vienodu lygmeniu. Pažymėtina, jog ši problema yra aktuali ne vien Informacinės visuomenės direktyvos nagrinėjimo kontekste: autorių teisių apribojimus valstybės narės pasirinktinai taip pat gali įgyvendinti pagal Europos Parlamento ir Tarybos 1996 m. kovo 11 d. direktyvos dėl duomenų bazių teisinės apsaugos 6 straipsnio 2 dalį ir 9 straipsnį (toliau

⁶³ Rajan, M. T. S., 2002, p. 8.

– Duomenų bazių teisinės apsaugos direktyva), Europos Parlamento ir Tarybos 2006 m. gruodžio 12 d. direktyvos dėl nuomos ir panaudos teisių bei tam tikrų teisių, gretutinių autorių teisėms, intelektinės nuosavybės srityje 6 straipsnio 1 dalį ir 10 straipsnio 1-2 dalis.

Teisės doktrinos mokslininkai nurodo, jog istoriškai autorių teisės buvo laikomos norma, o jų apribojimai – išimtimis iš bendrų taisyklių, todėl autorių teisės buvo aiškinamos plačiai, o jų apribojimai – siaurai⁶⁴. Taigi šiuo aspektu išryškėja ES lygmeniu vyraujanti nuomonė, jog teisė į informacijos sklaidą, lyginant ją su autorių teisių apsaugos tikslais, yra antrinės reikšmės teisė.

ES autorių teisių apribojimų modelis, pagal kurį valstybėms narėms paliekama spręsti dėl apribojimų nustatymo, viena vertus, padeda puoselėti tik joms būdingas teises tradicijas ir kultūrą, t. y. skatina kultūrinę įvairovę. Kita vertus, visose valstybėse narėse neužtikrinus vienodai plačių galimybių gauti ir naudotis autorių teisių saugomais kūriniais, paneigiamas vienas pagrindinių Informacinės visuomenės direktyvos tikslų – sudaryti palankias sąlygas laisvam autorių teisių saugomų objektų, o kartu ir informacijos judėjimui per valstybių sienas.

Antra, kai kurie ES autorių teisių apribojimai yra taikomi tik konkrečioms autorių teisėms. Teisės doktrinos mokslininkai, kaip vieną iš šios problemos pavyzdžių išskiria Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 2 dalies a punktą, kuris taikomos išimtinai atgaminimo veiksams, bet ne vienareikšmiškai visoms autorių teisėms⁶⁵. Doktrinoje taip pat akcentuojama, jog ES autorių teisių apribojimai iki BSR direktyvos buvo *ad hoc* atsakymų į atsitiktinius politinius poreikius ir neprivalomų apribojimų sąrašų, kurie paliekami valstybių narių teisės aktų leidėjų kompetencijai, kratinys⁶⁶.

Atkreiptinas dėmesys, jog BSR direktyvos 3 straipsnio 1 dalyje, be kita ko, numatyta, jog valstybės narės nustato Informacinės visuomenės direktyvos 2 straipsnyje ir šios direktyvos 15 straipsnio 1 dalyje numatytų teisių išimtį dėl mokslinių tyrimų organizacijų ir kultūros paveldo įstaigų atlikto atgaminimo ir perkėlimo siekiant mokslinių tyrimų tikslais atlikti kūrinių ar kitų objektų, su kuriais jos gali teisėtai susipažinti, tekstų ir duomenų gavybą. BSR direktyvos 4 straipsnio 1 dalyje taip pat daroma išimtis iš Informacinės visuomenės direktyvos 2 straipsnio, įpareigojant valstybes nares numatyti išimtį ar apribojimą, susijusį su teisėtai prieinamų kūrinių ir kitų objektų atgaminimu ir perkėlimu tekstų ir duomenų gavybos tikslais. BSR direktyvos 5 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog valstybės narės įpareigojamos padaryti išimtį ar apribojimą iš Informacinės

⁶⁴ Geiger, Jutte, 2024, p. 1026.

⁶⁵ Geiger, Jutte, 2024, p. 1022.

⁶⁶ Sganga, 2020, p. 313.

visuomenės direktyvos 2-3 straipsniuose numatytų teisių, kuris leistų skaitmeninį kūrinių ir kitų objektų naudojimą tik mokymo iliustracijoms, įrodžius nekomercinį siekiamų tikslų pobūdį. Pagal BSR direktyvos 6 straipsnio 1 dalį valstybės narės, be kita ko, numato Informacinės visuomenės direktyvos 2 straipsnyje numatytų teisių išimtį, siekdamas leisti kultūros paveldo įstaigoms daryti bet kurių jų rinkiniuose nuolat esančių kūrinių ar kitų objektų kopijas bet koku formatu ar bet kokioje laikmenoje tokių kūrinių ar kitų objektų išsaugojimo tikslais ir tiek, kiek tai būtina jiems išsaugoti. Kaip matyti, priėmus BSR direktyvą, buvo įtvirtintos privalomos išimtys dėl tekstų ir duomenų gavybos bei atgaminimo mokslinių tyrimų, iliustraciniais mokymo ir kultūros išsaugojimo tikslais, tačiau šios nuostatos yra ribotos. Daugelio kitų autorių teisių apribojimų, pvz., dėl citavimo, karikatūros ir pan., nustatymas vis tiek liko valstybių narių įstatymų leidėjų kompetencijai. Nors BSR direktyvos 17 straipsnio 7 dalyje yra įtvirtinti privalomi apribojimai, susiję su kūrinių citavimu, panaudojimu karikatūrai, parodijai ar pastišui, šių apribojimų nustatymas valstybėms narėms yra privalomas tik tiek, kiek tai yra susiję su visuomenės narių (naudotojų) siekiu įkelti ir padaryti prieinamą atitinkamą turinį citavimo, kritikos, peržiūros, karikatūros, parodijos ar pastišo tikslais dalijimosi internetu paslaugų teikėjų platformose.

Atsižvelgiant į BSR direktyvos taikymo apimtį ir joje nustatytus autorių teisių apribojimus, matyti, jog ES autorių teisėje net po BSR direktyvos priėmimo išlieka daug neprivalomų nuostatų dėl autorių teisių apribojimų. Dėl to tarp valstybių narių išlieka gana nevienoda prieiga prie autorių teisių saugomų objektų ir nevienodos galimybės šiais objektais naudotis.

Trečia, kadangi Informacinės visuomenės direktyva siekiama įgyvendinti PINO autorių teisių bei PINO atlikimų ir fonogramų sutartis⁶⁷, kurių narė yra ES, į Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 5 dalį perkeltas trijų žingsnių testas. 1.2.2 poskyryje aptarta šio testo taikymo problematika, kuri yra aktuali ir ES lygmeniu. Valstybių narių nacionaliniai teismai, atsižvelgiant į skirtingas teisės tradicijas, šio testo kriterijus aiškina skirtinga apimtimi⁶⁸. Atsižvelgiant į tai, kad Informacinės visuomenės direktyvoje nurodytų apribojimų sąrašas yra baigtinis⁶⁹ ir pagal direktyvą turi būti taikomas trijų žingsnių testas, keliamas klausimas, ar baigtinis apribojimų sąrašas ir trijų žingsnių testo taikymas pernelyg neapriboja visuomenės galimybių naudotis autorių teisių saugomais objektais. Remiantis ESTT praktika, trijų žingsnių testas negali būti naudojamas, kaip

⁶⁷ Informacinės visuomenės direktyvos konstatuojamosios dalies 15 punktas.

⁶⁸ Griffiths, 2009, p. 4-9.

⁶⁹ Informacinės visuomenės direktyvos konstatuojamosios dalies 32 punktas.

priemonė Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnyje numatytų išimčių turinių išplėsti⁷⁰. Anot teismo, Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 5 dalis turėtų būti suprantama, kaip reikalaujanti, jog teismai apsvarstytų apribojimo poveikį įprastam kūrinio naudojimui ir teisių turėtojo teisėtiems interesams, ir nuspręstų dėl jo netaikymo ar riboto taikymo⁷¹. Taigi trijų žingsnių testas šiuo atveju atlieka papildomą apsaugos funkciją. Abejotina, ar toks ES autorių teisių apribojimų reglamentavimas ir trijų žingsnių testo aiškinimas gali padėti suderinti autorių teises ir teisę į informaciją, t. y. užtikrinti vienodas visuomenės prieigos prie informacijos galimybes visose valstybėse narėse.

Atsižvelgiant į visą tai, kas išdėstyta, teigtina, jog dėl dispozityvaus ES autorių teisių apribojimų reguliavimo valstybių narių vidaus teisėje atsiranda didelių autorių teisių apribojimų skirtumų, tai kartu lemia ir informacijos prieigos galimybių skirtumus atskirose ES valstybėse narėse. Tai suponuoja teisinį netikrumą ir teisingumo teorijos tikslų pažeidimą. Tam, kad visuomenė bet kurioje valstybėje narėje turėtų vienodą prieigą prie informacijos, autorių teisių apribojimai turi būti nuosekliai įgyvendinami visose valstybėse narėse. Dėl nurodytų probleminių reguliavimo aspektų (dispozityvaus reguliavimo, trijų žingsnių testo) autorių teisės negali veikti lanksčiai ir prisitaikyti prie autorių teisių ir kitų teisių, tame tarpe ir – teisės į informaciją, pusiausvyros iššūkių. Nors teoriniu lygmeniu ES autorių teisių reguliavimas yra kreipiamas socialinio gėrio ir kultūros teorijų idėjų linkme, praktikoje šių idėjų įgyvendinimas vyksta neefektyviai.

Apibendrinant autorių teisių ir teisės į informaciją balanso paieškos teisiniame reguliavime aspektus, galima teigti, jog tiek konstituciniu, tiek tarptautiniu, tiek regioniniu lygmenimis yra siekiama derinti autorių teises ir teisę į informaciją, tačiau derinimas skirtinguose lygmenyse nėra vienodai sėkmingas. Lietuvos Konstitucijoje teisė į informaciją ir autorių teisės yra užtikrinamos konstitucinėmis nuostatomis, kurios įtvirtina šių teisių turinį. Tarptautiniuose dokumentuose nustatyti autorių teisių apribojimai padeda užtikrinti informacijos sklaidą tarptautiniu lygmeniu. Iš pirmo žvilgsnio autorių teisės ir teisė į informaciją tarptautiniu lygmeniu yra derinamos sėkmingai, tačiau šių teisių derinimo rezultatai iš esmės priklauso nuo to, kaip tarptautinių dokumentų narės įgyvendina tarptautinių dokumentų nuostatas ir kaip bus taikomas trijų žingsnių testas. Kiek mažiau sėkmingas autorių teisių ir teisės į informaciją derinimas matomas ES lygmeniu. Dėl dispozityvaus ES autorių teisių apribojimų reguliavimo valstybių narių vidaus teisėje atsiranda didelių autorių teisių apribojimų skirtumų. Tai lemia informacijos prieigos galimybių skirtumus atskirose ES valstybėse narėse. Be kita ko, dėl dispozityvaus

⁷⁰ Sganga, 2020, p. 320.

⁷¹ Sganga, 2020, p. 320-321.

reguliavimo ir trijų žingsnių testo taikymo ES teisiniame reguliavime autorių teisės negali veikti lanksčiai bei prisitaikyti prie autorių teisių ir teisės į informaciją pusiausvyros iššūkių.

2. Autorių teisių ir teisės į informaciją apsaugos balansas pagal ordinarinę vidaus teisę

Lietuva yra ratifikavusi ne vieną autorių teisėms reikšmingą tarptautinę sutartį, taip pat yra ES narė, todėl Lietuvos autorių teisių reguliavimui įtaką daro tiek tarptautiniai susitarimai, tiek ES direktyvos. Visgi pažymėtina, jog ES taip pat yra prisijungusi prie daugelio tarptautinių sutarčių, todėl ko ne visos tarptautinių dokumentų nuostatos, susijusios su autorių teisėmis, yra perkeltos į ES teisę. Remiantis išdėstytu, manytina, jog autorių teisių reguliavimui vidaus teisinėje sistemoje didžiausią įtaką daro ES teisės aktai. Nors autorių teisių ir teisės į informaciją derinimo aspektai ES lygmeniu jau aptarti, atsižvelgiant į tai, jog ES teisės aktai didžiąja dalimi yra dispozityvūs, neatlikus išsamesnio tyrimo, sunku pasakyti, ar Lietuvos vidaus teisėje yra (ar nėra) pasiektas autorių teisių ir teisės į informaciją balansas. Vadovaujantis išdėstytu, šiame skyriuje analizuojamos ATGTĮ nuostatos, susijusios su autorių teisių apribojimais, siekiant nustatyti, kuriomis iš šių nuostatų yra įgyvendinamos ES direktyvos bei kokią reikšmę jos turi autorių teisių ir teisės į informaciją balansui vidaus teisėje, taip pat nagrinėjami kai kurie kiti įstatymai, reikšmingi autorių teisių ir teisės į informaciją kontekste.

Kaip minėta pirmajame skyriuje (1.1.1-1.1.4 poskyriuose), autorių turtinių ir visuomenės informacinių interesų derinimo klausimai didžiąja dalimi yra sprendžiami per autorių teisių apribojimų institutą. ATGTĮ ketvirtasis skirsnis (19-33 straipsniai) reglamentuoja autorių turtinių teisių apribojimus. ATGTĮ 19 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog apriboti turtines teises leidžiama specialiais ATGTĮ numatytais atvejais; turtinių teisių apribojimas neturi prieštarauti įprastiniam kūrinio naudojimui ir nepagrįstai pažeisti teisėtų autoriaus arba kito autorių teisių subjekto interesų. Minėto straipsnio formuluotė iš esmės suponuoja įtvirtintą trijų žingsnių testą. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuva yra ratifikavusi daugelį tarptautinių sutarčių (Bernos ir Romos konvencijas, PINO autorių teisių bei PINO atlikimų ir fonogramų sutartis), manytina, jog ATGTĮ 19 straipsnio 1 dalies nuostatos ištakos – Bernos konvencijos 9 straipsnio 2 dalis. Nors trijų žingsnių testas taip pat yra įtvirtintas PINO autorių teisių bei PINO atlikimų ir fonogramų sutartyse, manytina, jog šios sutartys tik iš dalies lemia trijų žingsnių testo perkėlimą į Lietuvos vidaus teisę, kadangi PINO autorių teisių sutartis yra laikoma Bernos konvencijos dalimi⁷², o PINO atlikimų ir fonogramų sutarties 16 straipsnio 2 dalis, kurioje yra įtvirtintas trijų žingsnių testas, yra suderinta su PINO autorių teisių sutarties 10 punkto taikymu⁷³. Be to, trijų žingsnių testas

⁷² Žr. PINO autorių teisių sutarties 1 dalies 1 punktą.

⁷³ Žr. PINO atlikimų ir fonogramų sutarties suderinto 16 straipsnio paaiškinimą.

ATGTĮ buvo įtvirtintas jau 1999 m. redakcijoje, t. y. ratifikavus Berno konvenciją, o PINO autorių teisių bei PINO atlikimų ir fonogramų sutartis buvo ratifikuotos vėliau⁷⁴.

Nors 1.2.2 poskyryje jau išnagrinėta trijų žingsnių testo taikymo problematika, šio testo taikymas trumpai aptartinas ir vidaus teisės kontekste. Teisės doktrinoje nurodyta, jog pagal pirmąjį trijų žingsnių testo kriterijų tam tikri ypatingi atvejai „turi būti tiksliai apibrėžti, o jų taikymo ribos siauros“⁷⁵. Atsižvelgiant į ATGTĮ 19 straipsnio 1 dalies formuluotę, pirmasis kriterijus iš esmės reiškia, jog ATGTĮ numatytas autorių teisių apribojimų sąrašas yra baigtinis ir išpildo pirmąjį kriterijų⁷⁶. Antrasis kriterijus – apribojimo neprieštaravimas įprastiniam kūrinio naudojimui turi būti vertinamas per autoriaus ekonominių interesų prizmę. Trečiasis kriterijus – autoriaus teisėtų interesų pažeidimo pateisinamumas turi būti vertinamas, atsižvelgiant į apribojimo apimtį, turinį, tikslą ir interesus, kuriuos siekiama suderinti apribojimu⁷⁷. Taigi matyti, jog Lietuvos teisinėje sistemoje yra laikomasi siauresnės trijų žingsnių testo taikymo praktikos. Manytina, jog šią poziciją iš esmės lemia ESTT formuojama praktika. Viena vertus, aptartas trijų žingsnių testo taikymas veikia, kaip papildomas instrumentas, saugantis autorių turtinius interesus, tačiau tokia papildoma apsauga riboja informacijos sklaidos galimybes. Kita vertus, įstatymų leidėjas į ATGTĮ yra pakėlęs pakankamai daug autorių teisių apribojimų, numatytų Informacinės visuomenės direktyvoje, kurių įtvirtinimas buvo paliktas valstybių narių kompetencijai pasirinktinai.

Antai ATGTĮ 20 straipsniu (dėl kūrinio atgaminimo asmeniniais tikslais) yra įgyvendinamas Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 2 dalies b punktas (taip pat Berno konvencijos 9 straipsnio 2 dalis), ATGTĮ 20¹ straipsniu (dėl kūrinio atgaminimo asmeniniais tikslais reprografijos būdu) įgyvendinamas Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 2 dalies a punktas, ATGTĮ 21 straipsniu (dėl citavimo) – Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies d punktas (taip pat Berno konvencijos 10 straipsnio 1 dalis), ATGTĮ 21¹ straipsniu (dėl kūrinio panaudojimo karikatūrai, parodijai ar pastišui) – Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies k punktas. ATGTĮ 22 straipsnio (dėl kūrinio panaudojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais) 1-2 punktais įgyvendinamas Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies a punktas ir BSR direktyvos 5 straipsnio 1 dalies a punktas (taip pat Berno konvencijos 10 straipsnio 2 dalis), ATGTĮ 22 straipsnio 3 punktu – Informacinės

⁷⁴ Prie Berno konvencijos Lietuva prisijungė 1994 m., o PINO atlikimų ir fonogramų sutartis ratifikuota 2000 m., PINO autorių teisių sutartis – 2001 m.

⁷⁵ Birštonas *et al.*, 2024, p. 166.

⁷⁶ Birštonas *et al.*, 2024, p. 165.

⁷⁷ Birštonas *et al.*, 2024, p. 166-167.

visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies n punktas. ATGTĮ 22 straipsnio 4 punktu nėra įgyvendinama jokia tarptautinių teisės aktų ar ES teisės aktų nuostata, tai vidaus teisės reguliavimo dalykas. ATGTĮ 22¹ straipsniu (dėl tekstų ir duomenų gavybos mokslinių tyrimų tikslais) įgyvendinamas BSR direktyvos 3 straipsnis, ATGTĮ 22² straipsniu (dėl kūrinių naudojimo tekstų ir duomenų gavybos tikslais) – BSR direktyvos 4 straipsnis, ATGTĮ 23 straipsniu (dėl kūrinių panaudojimo kultūros paveldo įstaigų fondams ir kolekcijoms išsaugoti) – Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 2 dalies c punktas ir BSR direktyvos 6 straipsnis. ATGTĮ 24 straipsnio (dėl kūrinio panaudojimo informacijos tikslais) 1-2 dalimis įgyvendinamas Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies c punktas (taip pat Berno konvencijos 10 bis straipsnio 1-2 dalys), ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 3 punktu įgyvendinamas Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies f punktas (ir Berno konvencijos 2 bis straipsnis), ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 4 punktu – Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies j punktas, ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 5 punktu – Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies l punktas. ATGTĮ 25 straipsniu (dėl kūrinių ar kitų objektų panaudojimo neįgaliesiems skirtais būdais) įgyvendinamas Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies b punktas bei Europos Parlamento ir Tarybos 2017 m. rugsėjo 13 d. direktyva dėl aklų, regos sutrikimų ar kitą spausdinto teksto skaitymo negalią turinčių asmenų labai leidžiamų tam tikrų būdų naudoti tam tikrus autorių teisių ir gretutinių teisių saugomus kūrinius ir kitus objektus, kuria iš dalies keičiama Informacinės visuomenės direktyva (toliau – Negalią turinčių asmenų teisių į kūrinių naudojimą direktyva). Atkreiptinas dėmesys, jog ES 2018 m. ratifikavo Marakešo sutartį. Lietuva nėra ratifikavusi šios sutarties⁷⁸, todėl Marakešo sutarties nuostatų įgyvendinimas Lietuvos vidaus teisę pasiekia per ES Negalią turinčių asmenų teisių į kūrinių naudojimą direktyvą. Taigi netiesiogiai ATGTĮ 25 straipsnio nuostatomis įgyvendinama ir Marakešo sutartis. Taip pat pažymėtina, jog ATGTĮ 25 straipsnyje numatytas platesnės apimties apribojimas negalią turinčių asmenų naudai, nei numatyta Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies b punkte, kadangi ATGTĮ 25 straipsnyje numatytas apribojimas taikomas ne tik regos ar kitokią skaitymo negalią turintiems asmenims, bet ir klausos negalią turintiems asmenims, taip pat ne tik knygoms ir kitiems spausdintiems objektams, bet ir audiovizualiniams kūriniams⁷⁹. ATGTĮ 26 straipsniu (dėl kūrinio panaudojimo religinių apeigų metu) įgyvendinamas Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies g

⁷⁸ wipo.int. *Marrakesh Treaty to Facilitate Access to Published Works for Persons Who Are Blind, Visually Impaired or Otherwise Print Disabled. Contracting parties.*

⁷⁹ Birštonas et al., 2024, p. 212.

punktas. Atkreiptinas dėmesys, jog pagal Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies g punktą valstybės narės gali nustatyti autorių teisių apribojimus, kai autorių teisėmis saugomi kūriniai yra naudojami religinių švenčių ar valdžios institucijos organizuotų oficialių švenčių metu, tačiau ATGTĮ 26 straipsnio apribojimas apima tik religines apeigas. Taigi Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies g punkte numatytas apribojimas vidaus teisėje įgyvendinamas siauresne apimtimi. ATGTĮ 27 straipsniu (dėl kūrinio panaudojimo visuomenės saugumo tikslais) įgyvendinamas Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies e punktas. ATGTĮ 28 straipsniu (dėl architektūros ir skulptūros kūrinių autorių teisių apribojimo) įgyvendinami Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies h ir m punktai. Pažymėtina, kad ATGTĮ 28 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatytas apribojimas apima tik architektūros kūrinius ir skulptūras, sukurtas nuolat stovėti viešosiose vietose. Pagal Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies h punktą valstybės narės gali nustatyti autorių teisių apribojimus, kai naudojami kūriniai, pvz., architektūros kūriniai ar skulptūros, sukurtos nuolat stovėti viešosiose vietose. Manytina, kad Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies h punkto nuostata apima visus autorių teisėmis saugomus kūrinius, o nuostatoje minimi architektūros kūriniai ir skulptūros yra nurodyti, tik kaip pavyzdžiai. Taigi matyti, kad Lietuvos įstatymų leidėjas pasirinko įtvirtinti siauresnę šio apribojimo apimtį. ATGTĮ 29 straipsnio (dėl kūrinio laikino atgaminimo) 1 dalies 1 punktu įgyvendinami Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 1 dalies a-b punktai, ATGTĮ 29 straipsnio 1 dalies 2 punktu įgyvendinamas Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 2 dalies d punktas (taip pat Berno konvencijos 11 bis straipsnio 3 dalis). ATGTĮ 30 straipsnio (dėl kompiuterių programų archyvavimo ir atgaminimo adaptavimo tikslais) 1 dalies 1 punktu įgyvendinama Europos Parlamento ir Tarybos 2009 m. balandžio 23 d. direktyvos dėl kompiuterių programų teisinės apsaugos (toliau – Kompiuterių programų teisinės apsaugos direktyva) 5 straipsnio 1 dalis, ATGTĮ 30 straipsnio 1 dalies 2 punktu – Kompiuterių programų teisinės apsaugos direktyvos 5 straipsnio 2 dalis, ATGTĮ 30 straipsnio 2 dalimi – Kompiuterių programų teisinės apsaugos direktyvos 5 straipsnio 3 dalis. ATGTĮ 31 straipsniu (dėl kompiuterių programos dekompiliavimo) įgyvendinamas Kompiuterių programų teisinės apsaugos direktyvos 6 straipsnis, ATGTĮ 32 straipsnio (dėl duomenų bazių naudojimo) 1-4 dalimis – Duomenų bazių teisinės apsaugos direktyvos 6 straipsnis ir Negalią turinčių asmenų teisių į kūrinių naudojimą direktyva, ATGTĮ 32 straipsnio 5-8 dalimis įgyvendinami BSR direktyvos 3-6 straipsniai. Kaip nurodyta teisės doktrinoje, ATGTĮ 33 straipsnis (dėl dailės kūrinio

rodymo) nėra susijęs nei su tarptautinės sutarties, nei su ES teisės aktų nuostatų įgyvendinimu ir yra išimtinai vidaus teisės reguliavimo dalykas⁸⁰.

Remiantis išdėstytu, matyti, jog į Lietuvos autorių teisių sistemą yra perkeltos Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 1 dalies a-b punktų nuostatos, kurias valstybės narės yra įpareigosios įgyvendinti savo vidaus teisės aktais, taip pat minėto straipsnio 2 dalies a-d punktų ir 3 dalies a-h bei j-n punktų nuostatos, kurių įgyvendinimas didžiaja dalimi buvo paliktas spręsti valstybių narių įstatymų leidėjų kompetencijai. Neįgyvendintos tik trys Informacinės visuomenės direktyvos nuostatos, susijusios su autorių teisių apribojimais, t. y. 5 straipsnio 2 dalies e punktas ir 5 straipsnio 3 dalies i bei o punktai. Svarbu pažymėti, jog ATGTĮ 22 straipsnio 1 punkte (kiek jis yra susijęs su skaitmenine rinka), 22¹, 22², 23, 25, 32 straipsniuose nustatytų autorių teisių apribojimų įtvirtinimą iš esmės lėmė BSR direktyvos, Negalią turinčių asmenų teisių į kūrinių naudojimą direktyvos ir Duomenų bazių teisinės apsaugos direktyvos imperatyvios nuostatos. Visgi didžioji dalis autorių teisių apribojimų buvo nustatyta išimtinai Lietuvos įstatymų leidėjo iniciatyva, vadovaujantis Informacinės visuomenės direktyvos nuostatomis ir tam tikrais atvejais Berno konvencija.

Atsižvelgiant į išdėstytą, galima teigti, jog Lietuvos teisinėje sistemoje nustatytas trijų žingsnių testas riboja teisės į informaciją prieigą ir jos panaudojimą. Visgi ATGTĮ yra įtvirtinti pakankamai plataus spektro autorių teisių apribojimai, kurie palaiko autorių teisių apsaugos ir teisės į informacijos sklaidą balansą.

Visgi nepriklausomai nuo to, kad balansas tarp autorių turtinių ir visuomenės informacinių interesų yra daugiau ar mažiau pasiektas, ATGTĮ nuostatų taikymas nėra visiškai aiškus ir paprastas. Tinkamam autorių teisių apribojimų taikymui yra reikalinga papildoma medžiaga – teismų praktika, teisės doktrina, kurioje plačiau aiškinama nustatytų apribojimų apimtis ir taikymo kriterijai. Pavyzdžiui, ATGTĮ 22 straipsnio 1 punkte, be kita ko, nustatyta, jog be kūrinio autoriaus leidimo ir be autorinio atlyginimo, tačiau nurodžius, jei tai įmanoma, naudojamą šaltinį ir autoriaus vardą, leidžiama kaip pavyzdį nekomerciniais mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais atgaminti, viešai paskelbti, padaryti viešai prieinamus kompiuterių tinklais (internete) ir viešai rodyti nedidelius teisėtai išleistus ar viešai paskelbtus kūrinius bei jų skaitmenines kopijas ir trumpas teisėtai išleistų ar viešai paskelbtų kūrinių ar jų skaitmeninių kopijų ištraukas, kiek tai susiję su mokymo programomis ir neviršija mokymui ar moksliniam tyrimui reikalingo masto. Nei Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (toliau – Švietimo įstatymas), nei kituose teisės aktuose nėra

⁸⁰ Birštonas *et al.*, 2024, p. 239.

apibrėžta mokymo sąvoka ar mokymo tikslai. ATGTĮ komentare nurodyta, jog: „Mokymo veikla tai veikla, vykdoma bet kokio tipo ar rūšies mokykloje bendrojo lavinimo mokykloje (vykdančioje priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio, vidurinio ar atitinkamas specialiojo ugdymo programas), aukštojoje mokykloje, taip pat visų rūšių mokymo programas, skirtas išsilavinimui įgyti ar profesiniam pasirengimui. Tačiau į apribojimų apimtį nepatenka mokymas, kuris vykdomas siekiant pelno (pvz., įvairių įstaigų vykdomi kvalifikacijos tobulinimo kursai, seminarai ir kt.)“⁸¹. Nors ATGTĮ komentare tiesiogiai nenurodyta, manytina, jog „specialiojo ugdymo programos“ apima ir mokymo įstaigų vykdomas neformaliojo švietimo programas, jei jomis nesiekama komercinių tikslų. Visgi lieka neaišku, ar kiti švietimo teikėjai, t. y. laisvieji mokytojai, įstaigos, įmonės, organizacijos, taip pat valstybės narės juridiniai asmenys ar kitos organizacijos, ar jų padaliniai, įsteigti Lietuvos Respublikoje, kuriems švietimas nėra pagrindinė veikla⁸², jei jie nesiekia komercinių tikslų, gali pasinaudoti numatytu autorių teisių apribojimu. Kaip nurodo profesorė J. Usonienė, vadovaujantis Berno konvencijos komentatorių nuomone, mokymas, kuris neapima institucinio mokymo, nepriskirtinas šio apribojimo taikymo sričiai⁸³. Tai, be abejo, riboja tam tikrų visuomenės narių prieigą prie mokymosi, o kartu ir informacijos šaltinių. ATGTĮ 22 straipsnis kritikuojamas ir dėl perteklinio reguliavimo: teigiama, jog leidimas naudoti tik kūrinio dalį ir kūrinio dalies naudojimo sąsajos su mokymo programomis taip pat nepagrįstai riboja galimybes naudotis autorių teisių saugomais kūriniais⁸⁴. ATGTĮ 22 straipsnio 4 punkto, leidžiančio nekomerciniais tikslais viešai atlikti ir viešai rodyti kūrinį formaliojo ir neformaliojo švietimo mokyklų ir ikimokyklinio ugdymo mokyklų koncertuose, parodose, kurie yra šių įstaigų vykdomo ugdymo proceso dalis, nuostata taip pat laikytina pertekline, kadangi apribojimas gali būti išsprendžiamas pasinaudojant ATGTĮ 33 straipsniu⁸⁵. Kaip minėta, šia nuostata nėra įgyvendinama jokia tarptautinė ar ES teisės aktų norma. Viena vertus, perteklinis reguliavimas komplikuoja įstatymo nuostatų taikymą, kadangi taikymas tampa itin specifinis. Kita vertus, žvelgiant per informacijos sklaidos prizmę, ATGTĮ 22 straipsnio 4 punkto nuostata yra užtikrinamos mokinių galimybės susipažinti ir atlikimu atkurti tam tikrus kūrinius, kurie yra naudingi kultūros, taigi ir informacijos sklaidai.

Kiti probleminių autorių teisių apribojimų taikymo pavyzdžiai galėtų būti ATGTĮ 21, 26 straipsniai. Pagal ATGTĮ 21 straipsnį be kūrinio autoriaus leidimo leidžiama panaudoti

⁸¹ Birštonas *et al.*, 2024, p. 191-192.

⁸² Švietimo įstatymo 2 straipsnio 34 dalis.

⁸³ Usonienė, 2014, p. 344.

⁸⁴ Žr. Usonienė, 2014, p. 345.

⁸⁵ Žr. Usonienė, 2014, p. 348-350.

nedidelę teisėtai išleisto ar viešai paskelbto kūrinio dalį, kaip citatą (kritikos ar apžvalgos tikslais) kitame kūrinyje, jeigu toks panaudojimas yra sąžiningas ir neviršija citavimo tikslui reikalingo masto. Šiuo atveju diskutuotina, kokia kūrinio dalis yra nedidelė ir neviršija citavimo tikslui reikalingo masto. Nors ATGTĮ 21 straipsnyje nustatyto apribojimo taikymas klausimų kelia rečiau, tam, kad būtų tinkamai įvertinti minėtame straipsnyje keliama kūrinio panaudojimo kriterijai, vėlgi yra reikalingi papildomi paaiškinimai. Kitas pavyzdys – ATGTĮ 26 straipsnis, nustatantis, jog be kūrinio autoriaus leidimo leidžiama nekomerciniais tikslais atgaminti, viešai skelbti ir viešai atlikti kūrinių religinių apeigų metu. Šiuo atveju gali kilti klausimų, ar, pvz., pagoniškos apeigos patenka į šio apribojimo taikymo sritį. Nors ATGTĮ 26 straipsnis netiesiogiai nukreipia į Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymą, įstatyme nėra apibrėžta religinių apeigų samprata, todėl ir vėl reikalingas papildomas paaiškinimas.

Atsižvelgiant į išdėstytą, matyti, jog ATGTĮ įtvirtintų autorių teisių apribojimų apimtis ir taikymas gali kelti nemažai abejonių ir diskusijų. Visgi svarbu pažymėti, jog atsižvelgiant į autorių teisių prigimtį, tikslesnis reguliavimas, siekiant užtikrinti kūrinių, o kartu ir informacijos prieinamumą bei panaudojimą, yra sunkiai įsivaizduojamas. Šiuo atveju reikėtų prisiminti 1.1.1 poskyryje aptartą visuotinio gėrio siekį. Nesvarbu, kad autorių teisių ir teisės į informaciją apsaugos balansas plačiąja prasme yra pasiektas, tobula ir visiška lygybė tarp šių teisių yra neįmanoma.

Išnagrinėjus ES teisės aktų nuostatų, susijusių su autorių teisių apribojimais, įgyvendinimą ATGTĮ ir aptarus kai kuriuos ATGTĮ nuostatų probleminius aspektus, svarbu įvertinti ATGTĮ ir kitų vidaus teisės aktų nuostatų santykį, kiek jis yra susijęs su autorių teisių ir teisės į informaciją derinimu. Pirmiausia, atkreiptinas dėmesys, jog tiek, kiek ATGTĮ nereguliuoja teisinių santykių, susijusių su autorių teisėmis, juos reguliuoja CK nuostatos (CK 1.1 straipsnio 1 dalis). CK 1.111 straipsnyje, be kita ko, nustatyta, jog civilinių teisių objektais laikomi mokslo, literatūros ir meno kūriniai bei kiti intelektinės veiklos rezultatai, išreikšti kuria nors objektyvia forma. Pagal CK 1.114 straipsnio 1 dalį civilinė teisė saugo asmenines neturtines teises ir vertybes, tarp jų – autoriaus vardą. Teisę į vardą taip pat reglamentuoja CK 2.20 straipsnis. Pagal CK 1.97 straipsnio 1 dalį civilinių teisių objektai, be viso kito, yra intelektinės veiklos rezultatai ir informacija. Teisės doktrinoje tiesiogiai nenurodyta, kaip turėtų būti suprantamas CK 1.97 straipsnyje įtvirtintas „informacijos“ apibrėžimas, tačiau nurodyta, jog „civilinio teisinio santykio objektu laikytinos vertybės, dėl kurių atsiranda pats santykis, kartu teisės ir pareigos“⁸⁶,

⁸⁶ Vileita, et al., 2009, p. 40.

taip pat bendrai pažymėta, jog informacija yra siejama su komercine (gamybos) ir profesine paslaptimis⁸⁷. Vadovaujantis išdėstytu, manytina, jog informacija taip, kaip ji suvokiama remiantis socialinio gėrio ir teisingumo teorijų pagrindais autorių teisių kontekste, nėra laikytina civilinių teisių objektu CK prasme ir nėra užtikrinama CK nuostatomis. Viena vertus, galima teigti, jog ATGTĮ ir CK įtvirtinta autorių teisių apsauga nusveria teisės į informaciją apsaugą, kurios CK nuostatos neapima. Kita vertus, informacija, kaip ji suprantama šio darbo kontekste, yra neatsiejama nuo autorių teisėmis saugomų objektų, todėl būtų sunku įsivaizduoti jos atskirą užtikrinimą CK nuostatomis.

Šiuo požiūriu aptartinas kitas įstatymas – Visuomenės informavimo įstatymas. Minėto įstatymo 4 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog kiekvienas asmuo turi teisę laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus, nevaržomai rinkti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas; laisvė rinkti, gauti ir skleisti informaciją negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, jei yra būtina apsaugoti konstitucinę santvarką, žmogaus sveikatą, garbę ir orumą, privatų gyvenimą, dorovę. Šis įstatymas nustato viešosios informacijos (t. y. informacijos, skirtos viešai skleisti, išskyrus privataus pobūdžio informaciją, taip pat kitą informaciją, kuri pagal šį ir kitus Lietuvos Respublikos įstatymus negali būti viešai skleidžiama) rinkimo, rengimo, skelbimo ir platinimo tvarką, viešosios informacijos rengėjų, skleidėjų, jų dalyvių, žurnalistų ir jų veiklą reglamentuojančių institucijų teises, pareigas ir atsakomybę⁸⁸. Visuomenės informavimo įstatyme nepateikiamas apibrėžimas, kas yra laikoma viešu skleidimu/skelbimu. Pagal ATGTĮ 2 straipsnio 55 dalį viešu paskelbimu laikomas kūrinio viešas perdavimas laidais, bevielio ryšio priemonėmis, įskaitant jo padarymą viešai prieinamo tokiu būdu, kad visuomenės nariai galėtų jį pasiekti individualiai pasirinktoje vietoje ir pasirinktu laiku. Remiantis tuo, kas nurodyta, ir Visuomenės informavimo įstatymo 2 straipsnio 83 dalimi, 21 ir kt. straipsniais, manytina, jog į Visuomenės informavimo įstatymo nuostatų apimtį pakliūna informacija, kaip ji yra suprantama autorių teisių kontekste. Informacijos viešas paskelbimas tam tikra apimtimi taip pat pakliūna į Visuomenės informavimo įstatymo reguliavimo sritį, kadangi šiuo įstatymu, be viso kito, siekiama informacijos rinkimo ir skleidimo tinkamo užtikrinimo. Taigi pirmiau aptartas autorių teisių ir teisės į informaciją apsaugos disbalansas, susidaręs dėl CK nuostatų, tam tikra apimtimi yra atstatomas, remiantis Visuomenės informavimo įstatymo nuostatomis.

Taip pat svarbu paminėti, jog Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo (2009) (toliau – Mokslo ir studijų įstatymas) 60 straipsnio 3 dalyje nustatyta, jog akademinėi bendruomenei laiduojamos kūrybos ir intelektualinio darbo autorių teisės, nustatytos Lietuvos

⁸⁷ Vileita, et al., 2009, p. 490-492.

⁸⁸ Visuomenės informavimo įstatymo 1 straipsnio 1 dalis, 2 straipsnio 77 dalis.

Respublikos įstatymuose ir tarptautinėse sutartyse. Manytina, kad Mokslo ir studijų įstatymo 60 straipsnio 3 dalies nuostata yra svarbi ne tik tuo aspektu, jog studentų, dėstytojų, profesorių ir kitų asmenų, tiesiogiai dalyvaujančių mokslo ir (ar) studijų veikloje, darbai yra saugomi autorių teisėmis, bet ir tuo, jog autorių teisių teikiamas užtikrinimas skatina mokslinių darbų publikavimą ir atitinkamai teikia pridėtinę vertę visuomenės tobulėjimui bei kultūros plėtrai. Taigi atitinkamai yra plečiama ir informacijos šaltinių apimtis, skatinama informacijos sklaida. Šiuo aspektu galima teigti, jog Mokslo ir studijų įstatymas užtikrina bei saugo tiek mokslininkų kaip autorių interesus, tiek visuomenės informaciniams interesus.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima teigti, jog Lietuvos teisiniame reguliavime įtvirtintas trijų žingsnių testas riboja informacijos sklaidos galimybes. Visgi ATGTĮ įtvirtinti autorių turtinių teisių apribojimai, kurie nustatyti remiantis Informacinės visuomenės direktyvos ir kai kurių kitų ES direktyvų nuostatomis, didžiąja dalimi atstato autorių teisių ir teisės į informaciją apsaugos disbalansą, atsirandantį dėl įtvirtinto trijų žingsnių testo. Nors ATGTĮ nuostatų taikymas nėra visiškai aiškus, atsižvelgiant į visuomenės informavimo tikslus, vargu, ar tikslesnis reguliavimas yra įmanomas. Taip pat pažymėtina, jog ATGTĮ ir CK įtvirtinta autorių teisių apsauga nusveria teisės į informaciją apsaugą, tačiau Visuomenės informavimo įstatymu minėtų teisių disbalansas tam tikra apimtimi yra atstatomas. Be to, Mokslo ir studijų įstatymas užtikrina mokslininkų kaip autorių ir visuomenės informacinius interesus. Vadovaujantis tuo, kas išdėstyta, manytina, kad autorių teisių ir teisės į informacijos sklaidą balansas Lietuvos vidaus teisėje iš esmės yra pasiektas.

3. Autorių teisių ir teisės į informacijos sklaidos laisvę skaitmeninėje erdvėje problematika

Atsiradus įvairiems technologiniams įrankiams, skirtiems dalintis informacija, ji plinta sparčiai ir plačiu mastu, todėl tiek autoriams, tiek kolektyvinio administravimo organizacijoms yra pakankamai sunku užtikrinti, jog autorių teisėmis saugomi objektai būtų naudojami teisėtai, gavus autoriaus (ar kolektyvinio administravimo organizacijos) sutikimą. Visa tai sudaro prielaidas autorių teisių pažeidimams, todėl yra ypatingai svarbu įtvirtinti teisinius instrumentus, kurie užtikrintų autorių turtinių ir asmeninių neturtinių teisių apsaugą bei kartu neproporcingai nevaržytų informacijos sklaidos galimybių. Šiai dienai pagrindinis instrumentas, skirtas autorių teisių apsaugai ES skaitmeninėje erdvėje, yra BSR direktyva. Nors 1.2.3 poskyryje (autorių teisių ir teisės į informaciją balanso paieška ES teisės aktuose) aptarta, jog dėl tam tikrų ES autorių teisių reguliavimo aspektų autorių teisės negali veikti lanksčiai ir aktyviai spręsti kylančių autorių teisių ir teisės į informaciją pusiausvyros problemų, atsižvelgiant į didelę skaitmeninės erdvės įtaką autorių teisių apsaugai, yra tikslinga tam tikrus BSR direktyvos probleminius aspektus aptarti atskirai.

3.1. Subjektų priskyrimas turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjams

Pirmiausia, pažymėtina, jog BSR direktyvoje išdėstytos taisyklės, kuriomis siekiama labiau suderinti autorių teisėms vidaus rinkoje taikomą ES teisę, atsižvelgiant į saugomo turinio skaitmeninio ir tarpvalstybinio naudojimo būdus; direktyvoje taip pat išdėstytos autorių teisių išimčių ir apribojimų taisyklės, licencijų suteikimo palengvinimo taisyklės ir taisyklės, kuriomis siekiama užtikrinti sklandžiai veikiančią kūrinių ir kitų objektų naudojimo prekyvietę⁸⁹. BSR direktyvos 17 straipsnyje numatytos turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjų naudojimosi saugomu turiniu sąlygos, tačiau prieš nagrinėjant turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjų pareigas būtina aptarti, subjektų, kurie yra laikomi turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjais, probleminius aspektus.

BSR direktyvos 2 straipsnio 6 dalyje nustatyta, jog turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjas – informacinės visuomenės paslaugos teikėjas, kurio pagrindinis arba vienas iš pagrindinių tikslų yra saugoti didelį kiekį autorių teisių saugomų kūrinių ar kitų saugomų objektų, kuriuos įkėlė jų naudotojai ir kuriuos jis tvarko ir reklamuoja pelno tikslais, ir suteikti prieigą prie jų visuomenei. Vadovaujantis minėta BSR direktyvos nuostata, taip pat Europos Komisijos 2021 m. komunikatu Europos parlamentui ir Tarybai dėl BSR direktyvos 17 straipsnio gairių (toliau – komunikatas), galima išskirti dvi

⁸⁹ BSR direktyvos 1 straipsnio 1 dalis.

kumuliatyvias sąlygas, kurias būtina nustatyti, vertinant, ar subjektas yra laikomas turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėju ir ar jam taikomas BSR direktyvos 17 straipsnis. Pirmoji sąlyga – subjektas turi teikti informacinės visuomenės paslaugą (tokia paslauga paprastai teikiama už atlyginimą per atstumą, elektroninėmis priemonėmis ir asmeniškai paslaugų gavėjo prašymu⁹⁰). Antroji sąlyga susideda iš keturių būtinų komponentų, t. y. (a) subjekto pagrindinė veikla (ar viena iš pagrindinių veiklų) yra saugoti ir suteikti visuomenei prieigą prie (b) didelio autorių teisių saugomų kūrinių, (c) kuriuos įkėlė naudotojai (d) ir kuriuos jis tvarko bei reklamuoja pelno tikslais, kiekio⁹¹. Beveik visų antrosios sąlygos komponentų vertinimas yra išsamiai paaiškintas tiek ESTT praktikoje, tiek Europos Komisijos komunikate. Visgi nagrinėjamu atveju svarstyтина, koks autorių teisių saugomų kūrinių kiekis yra laikytinas dideliu.

Anot Europos Komisijos, vertinant, ar saugomų kūrinių kiekis yra didelis, turėtų būti atsižvelgiama į kiekvieną konkretų atvejį ir elementų derinį (paslaugos teikėjo auditoriją ir bendrą rinkmenų skaičių)⁹². Visgi lieka neaišku, koks lygmuo yra ribinis, t. y. kokia yra skiriamoji riba tarp didelio ir nedidelio kiekio kūrinių, kokia proporcija tarp rinkmenų ir vartotojų yra priimtina. Atsakymą galima bandyti išvesti iš BSR direktyvos 17 straipsnio 6 dalies, pagal kurią valstybės narės numato, kad naujų turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjų, kurių paslaugos viešai prieinamos ES trumpiau nei trejus metus ir kurių metinė apyvarta yra mažesnė nei 10 mln. Eur, atveju atsakomybės sąlygos apsiriboja 4 dalies a punktu ir reikalavimu operatyviai veikti, kad iš jų interneto svetainių būtų apribota prieiga prie kūrinių ar kitų objektų arba tie kūriniai ar kiti objektai būtų pašalinti iš jų interneto svetainių; jei tokių paslaugų teikėjų vidutinis mėnesinis pavienių lankytojų skaičius viršija 5 mln., jie taip pat turi įrodyti, kad dėjo visas pastangas, siekdami užkirsti kelią kūrinių ir kitų objektų, apie kuriuos pranešta ir apie kuriuos teisių turėtojai suteikė aktualios ir reikalingos informacijos, įkėlimui ateityje. BSR direktyvos konstatuojamosios dalies 66 punkte pažymėta, jog speciali tvarka taikoma išimtinai naujiems turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjams. Taigi, nors BSR direktyvos 17 straipsnio 6 dalies nuostatos yra skirtos palengvinti naujai ES rinkoje pradėjusių veikti turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjų prisitaikymą prie ES teisinio reglamentavimo, remiantis minėta nuostata galima daryti prielaidą, jog jei paslaugų teikėjo vartotojų skaičius viršija 5 mln., paslaugos teikėjo

⁹⁰ Europos Parlamento ir Tarybos 2015 m. rugsėjo 9 d. direktyvos, kuria nustatoma informacijos apie techninius reglamentus ir informacinės visuomenės paslaugų taisyklės teikimo tvarka, 1 straipsnio 1 dalies b punktas.

⁹¹ Europos Komisijos 2021 m. birželio 4 d. Komisijos komunikatas Europos parlamentui ir Tarybai „Direktyvos 2019/790/ES dėl autorių teisių bendrojoje skaitmeninėje rinkoje 17 straipsnio gairės“, p. 4.

⁹² Europos Komisijos 2021 m. birželio 4 d. Komisijos komunikatas Europos parlamentui ir Tarybai „Direktyvos 2019/790/ES dėl autorių teisių bendrojoje skaitmeninėje rinkoje 17 straipsnio gairės“, p. 5.

auditorija laikytina didele. Tai didžiąja dalimi atvejų indikuoja didelį bendrą rinkmenų skaičių, todėl manytina, jog vienas iš antrosios sąlygos komponentų – didelis saugomų kūrinių kiekis yra išpildytas, tačiau vis tiek lieka neaišku, kokia proporcija tarp rinkmenų ir vartotojų atitiktų žemiausią BSR direktyvos nuostatų taikymo ribą. Be kita ko, svarbu pažymėti, jog esant ne tik kumuliatyvioms sąlygoms, bet ir antrosios sąlygos kumuliatyviems komponentams, nesant nustatytų jokių aiškių „saugomų kūrinių didelio kiekio“ kriterijų, sudaromos prielaidos ES valstybėms narėms aptartas sąlygas vertinti skirtingai. Manytina, kad Europos Komisijos komunikatas dėl BSR direktyvos 2 straipsnio 6 dalies, kiek jis yra susijęs su aptartu „saugomų kūrinių didelio kiekio“ kriterijumi, iš tikrųjų nieko nepaaiškina. Taigi, kaip ir paprastai, ES direktyvų nuostatos išlieka abstraktaus vertinamojo pobūdžio, todėl nėra visiškai aišku, kokie subjektai patenka į BSR direktyvos taikymo sritį. Abejonių dėl subjektų priskyrimo turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjams nekyla tik dėl pasauliniu lygiu veikiančių subjektų, tokių kaip „Youtube“, „Facebook“.

Atkreiptinas dėmesys, jog kai kurie autoriai išskiria trečią subjekto priskyrimo turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjui sąlygą, kuri nėra nurodyta BSR direktyvos 2 straipsnio 6 dalyje, – subjekto paslaugos turi būti skirtos ES vartotojams⁹³. Sutiktina, jog vertinant, ar subjektas yra turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjas, turi būti nustatoma, ar subjektas veikia ES. Visgi abejotina, ar paslaugų teikimas ES turėtų būti išskiriamas, kaip atskira būtina sąlyga, ypač atsižvelgiant į tai, jog paslaugų teikimo ES nustatymas yra glaudžiai susijęs su subjekto pagrindinių tikslų (kūrinių saugojimo, prieigos ir reklamavimo, siekiant pelno) vertinimu. Jei subjektas neveikia ES, t. y. nesuteikia ES vartotojams autorių teisių saugomų objektų saugojimo ir viešo paskelbimo paslaugų, tai reiškia, kad nėra išpildomos visos sąlygos pagal BSR direktyvos 2 straipsnio 6 dalį. Kitaip tariant, lyg ir savaime suprantama, kad tokiu atveju subjekto veikla nepatenka į BSR direktyvos taikymo sritį.

Kita problema, susijusi su turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjų apibrėžimu, – subjektai, kuriems nėra taikomas BSR direktyvos 17 straipsnis. BSR direktyvos 2 straipsnio 6 dalyje nustatyta, jog tokių paslaugų, kaip ne pelno internetinės enciklopedijos (pvz., „Vikipedija“, „Citizendium“, „Scholarpedia“ ir kt.), ne pelno švietimo ir mokslinių duomenų saugyklos, atvirojo kodo programinės įrangos kūrimo ir dalijimosi platformos (pvz., „GitHub“, „SourceForge“), elektroninių ryšių paslaugų teikėjai, kaip apibrėžta Europos Parlamento ir Tarybos 2018 m. gruodžio 11 d. direktyvoje (ES) 2018/1972,

⁹³ Rosati, 2021, p. 317.

elektroninės prekyvietės (pvz., „eBay“, „Etsy“) ir verslo įmonių viena kitoms teikiamos debesijos paslaugos ir debesijos paslaugos, kuriomis naudotojams suteikiama galimybė įkelti savo turinį savoms reikmėms (pvz., „Microsoft OneDrive“, „Dropbox“, „Telia Cloud“, „Apple iCloud“), teikėjai nėra turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjai. Pažymėtina, jog pagal BSR direktyvos konstatuojamosios dalies 61 punktą internetinės turinio dalijimosi paslaugos, suteikiančios galimybę susipažinti su dideliu autorių teisių saugomo turinio, kurį įkėlė jų naudotojai, kiekiu, tapo pagrindiniu turinio internete šaltiniu, tačiau tai kelia problemų, kai autorių teisių saugomas turinys yra įkeliamas be išankstinio teisių turėtojų leidimo, todėl svarbu plėtoti teisių turėtojų ir turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjų licencijavimo rinką. Teisių turėtojai turėtų gauti tinkamą atlygį už jų kūrinių ar kitų objektų naudojimą⁹⁴. Taigi, nors BSR direktyva iš esmės yra siekiama užtikrinti autorių teisių apsaugą skaitmeninėje rinkoje, atsižvelgiant į BSR direktyvos 2 straipsnio 6 dalį, apibrėžiančią turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjų sampratą, tik nedidelė dalis skaitmeninėje erdvėje veikiančių subjektų patenka į BSR direktyvos 17 straipsnio taikymo sritį. Toks ES teisės aktų leidėjo subjektų apibrėžimas kritikuotinas, kadangi tokie skaitmeninėje erdvėje veikiantys subjektai kaip pelno nesiekiančios enciklopedijos taip pat gali reikšmingai pažeisti autorių teisių turėtojų interesus. Ne pelno siekiančiomis enciklopedijomis naudojasi platus visuomenės (vartotojų) ratas (mokiniai, studentai, mokytojai, asmenys dėl asmeninių studijų ir poreikių bei kt.), kuris paprastai ir pildo enciklopedijos turinį, todėl yra sudaromos prielaidos laisvai naudoti autorių teisių saugomus kūrinius, pažeidžiant autorių teises (pvz., kopijuojant kūrinių dalis ar visą kūrinį be autoriaus sutikimo). Panaši situacija gali susiklostyti, kai naudojamas verslo įmonių viena kitoms teikiamos debesijos paslaugomis ir net debesijos paslaugomis, kuriomis naudotojams suteikiama galimybė įkelti savo turinį savoms reikmėms. Šiuo atveju autorių teisėmis saugomų objektų naudojimo apimtys yra kur kas mažesnės, nei naudojantis turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjų paslaugomis ar ne pelno siekiančiomis enciklopedijomis, tačiau tai nepaneigia galimybės vartotojams dalintis autorių teisių saugomų kūrinių kopijomis, pažeidžiant autorių turtinius interesus.

Žinoma, subjektams, nepatenkantiems į BSR direktyvos 17 straipsnio taikymo sritį, už autorių teisių pažeidimus gali būti taikoma atsakomybė, įgyvendinant kitus ES teisės aktus, pvz., Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. birželio 8 d. direktyvos 2000/31/EB 14 straipsnį, kuriame numatyta bendra atsakomybės už prieglobos paslaugas tvarka, taip pat Informacinės visuomenės direktyvos 3 straipsnį. Visgi turinio dalijimosi internetu

⁹⁴ BSR direktyvos konstatuojamosios dalies 61 punktas.

paslaugų teikėjams yra nustatytas specialus reguliavimas, užtikrinantis stiprią autorių teisių apsaugą, o daugeliui kitų skaitmeninėje erdvėje veikiančių subjektų taikomos bendros direktyvų nuostatos. BSR direktyvos konstatuojamosios dalies 3 punkte pažymėta, jog kai kuriose srityse būtina pritaikyti ir papildyti galiojančią ES autorių teisių sistemą užtikrinant aukšto lygio autorių teisių apsaugą. Remiantis tuo, kas aptarta aukščiau, svarstyтина, kodėl aukšto lygio autorių teisių apsaugą siekiama užtikrinti tik turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjų veikloje, ignoruojant kitų skaitmeninėje erdvėje veikiančių subjektų veiklą, kuri atsižvelgiant į autorių teises, taip pat turėtų būti reguliuojama išsamiau.

Atsižvelgiant į visą tai, kas išdėstyta, darytina išvada, jog tik tarptautiniu lygmeniu veikiantys subjektai (pvz., „Youtube“, „Facebook“, „Soundcloud“ ir kt.) yra neabejotinai laikomi turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjais. Kadangi BSR direktyvos nuostatos, apibrėžiančios turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjų sampratą, nėra visiškai aiškos, kitų žemesniu lygmeniu veikiančių subjektų priskyrimas turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjams yra itin vertinamojo pobūdžio ir neretai gali būti ginčijamas. Be to, daugelis kitų skaitmeninėje erdvėje veikiančių subjektų iš viso nepatenka į BSR direktyvos taikymo sritį. Taigi, nors aptartu teisiniu reguliavimu yra siekiama aukšto lygio autorių teisių apsaugos ES skaitmeninėje erdvėje, aiškiai neapibrėžus subjektų, kurie patenka į šio teisinio reguliavimo sritį, ir nenustačius specialaus reguliavimo kitiems skaitmeninėje erdvėje veikiantiems subjektams, paliekamos prielaidos egzistuoti nepagrįstiems ir neproporcingiems autorių teisių pažeidimams. Tai, be abejo, daro didelę neigiamą įtaką autorių paskatoms kurti. Be kita ko, autorių turtinių interesų apsaugos trūkumas gali skatinti autorius riboti prieigą prie jų kūrinių. Šiuo požiūriu informacijos sklaidos galimybės gali nusverti autorių teisėtus interesus.

3.2. Turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjų pareigų ir atsakomybės nustatymo probleminiai aspektai

Aptarus turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjų sampratą ir kai kuriuos probleminius aspektus, galima pereiti prie turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjų pareigų ir atsakomybės nustatymo analizės. Kaip minėta, turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjų pareigos yra reglamentuojamas BSR direktyvos 17 straipsnyje.

BSR 17 straipsnio 1 dalis ypatingai didelių diskusijų nekelia, todėl tik trumpai paminėtina, jog pagal nurodytą dalį turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjas, suteikdamas visuomenei prieigą prie autorių teisių saugomų kūrinių ar kitų saugomų objektų, kuriuos įkėlė jų naudotojai, laikomas atliekančiu viešo paskelbimo arba padarymo viešai prieinamu veiksmą, todėl turi gauti teisių turėtojų leidimą. Remiantis BSR direktyvos

17 straipsnio 2 dalimi, valstybės narės numato, kad kai turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjas gauna leidimą, tas leidimas taip pat taikomas į Informacinės visuomenės direktyvos 3 straipsnio taikymo sritį patenkančių paslaugų naudotojų veiksams, kai jie veikia ne komerciniu pagrindu arba kai jų veikla neduoda didelių pajamų. Kaip ir aptartos BSR direktyvos 2 straipsnio 6 dalies atveju, BSR direktyvos 17 straipsnio 2 dalies kontekste nėra aišku, pagal kokius ekonominius rodiklius paslaugų naudotojų gaunamų pajamų dydis turėtų būti vertinamas, kaip didelis. Be kita ko, kadangi ES valstybių narių ekonominiai (gyvenimo lygio, minimalios mėnesinės algos, BVP ir pan.) rodikliai skiriasi, atskiros valstybės narės paslaugų naudotojų didelių pajamų kriterijų gali vertinti skirtingai. Taigi BSR direktyvos 17 straipsnio 2 dalies nuostata, kiek ji yra susijusi su paslaugų naudotojų teisine padėtimi, stokoja aiškumo ir lemia teisinį netikrumą.

Kitas svarbus probleminis aspektas, susijęs su turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjų pareigomis ir atsakomybe, – BSR direktyvos 17 straipsnio 4 dalis, pagal kurią, jei leidimas nesuteikiamas, turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjai atsako už neteisėtus autorių teisėmis saugomų kūrinių ir kitų objektų viešo paskelbimo veiksmus, įskaitant padarymą viešai prieinamu, nebent paslaugų teikėjai įrodo, kad jie (a) dėjo visas pastangas leidimui gauti ir, (b) vadovaudamiesi aukštais pramonės profesinio atidumo standartais, dėjo visas pastangas, kad užtikrintų konkrečių kūrinių ir kitų objektų, dėl kurių teisių turėtojai paslaugų teikėjams suteikė aktualios ir reikalingos informacijos, neprieinamumą, ir bet kuriuo atveju, (c) gavę pakankamai pagrįstą teisių turėtojų pranešimą, operatyviai veikė, kad savo interneto svetainėse panaikintų prieigą prie kūrinių ar kitų objektų, apie kuriuos pranešta, arba pašalintų juos iš savo interneto svetainių, ir dėjo visas pastangas, kad užkirstų kelią jų įkėlimui ateityje pagal b punktą. Prieš aptariant BSR direktyvos 17 straipsnio 4 dalį, svarbu pažymėti, jog pagal to paties straipsnio 8 dalį BSR direktyvos 17 straipsnio taikymas nelemia jokio bendro stebėjimo įpareigojimo. Taigi viena vertus, turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjai turi užtikrinti, kad neteisėtai naudojami autorių teisėmis saugomi objektai nebūtų pakartotinai įkelti ateityje, kita vertus, nurodoma, jog bendro stebėjimo įpareigojimas nėra nustatytas.

Svarstyтина, kokiais technologiniais įrankiais turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjai be bendro stebėjimo turėtų užtikrinti minėtą įpareigojimą. Ko gero, efektyviausias įrankis – turinio atpažinimo technologija, kuri tikrintų pakartotinai įkeliamą turinį ir blokuotų jį esant neteisėtai naudojamiems kūriniams. Visgi šiuo atveju reikėtų nepamiršti, jog naudojant atpažinimo technologijas ir panašius įrankius pasitaiko klaidų. Tai yra ypač aktualu BSR direktyvos 17 straipsnio 7 dalies kontekste: 7 dalyje, be kita ko, nustatyta, jog bendradarbiaujant turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjams ir teisių turėtojams neturi

būti užkertamas kelias naudotojų įkeltų kūrinių ar kitų objektų, kurie nepažeidžia autorių teisių, įskaitant atvejus, kai taikomas apribojimas, prieinamumui; turi būti užtikrinama, kad naudotojai, įkeldami arba padarydami prieinamą turinį, galėtų pasikliauti bet kuriomis iš šių išimčių ar apribojimų: a) citatos, kritikos, recenzijos; b) naudojimo karikatūrai, parodijai ar pastišui. Aptariamam atveju kyla pavojus, jog gali būti ribojama prieiga prie teisėtai viešai skelbiamų kūrinių, jei, pvz., naudojama turinio atpažinimo technologija autorių teisėmis saugomo kūrinio, kurio viešam paskelbimui autorius nedavė sutikimo, citatą atpažins, kaip visą kūrinį, ir blokuos jo skelbimą. Panašios problemos gali kilti ir kritikos straipsnių, apžvalgų, karikatūros ar parodijos kūrinių paskelbimo atvejais. Priešingo pobūdžio problema gali kilti, kai autorių teisėmis saugomas kūrinys, kurio viešam paskelbimui autorius nedavė sutikimo, yra nežymiai modifikuojamas, tačiau turinio atpažinimo technologija šio kūrinio, kaip įkelto pakartotinai, neatpažįsta. Prof. V. Mizaras taip pat yra pažymėjęs, jog „<...> tai sukelia didelį rūpestį ypač vartotojų generuojamam turiniui (*user generated content*), kurie kuria turinį ant jau esančio turinio, pakeisdami nedideles detales, įskaitant garsų tonaciją, vaizdinių elementų papildymą ar nežymiai perdirbdami esantį kūrinį“⁹⁵. Atsižvelgiant į išdėstytą, tenka pripažinti, jog bet kuriuo atveju yra būtini žmogiškieji resursai turinio atpažinimo technologijos ar kitų priemonių (pvz., identifikacinės žymos technologijos ir pan.) klaidoms tikrinti. Tai iš esmės lemia, jei ne viso, tai bent dalies įkeliamo turinio bendrą stebėjimą.

Kita vertus, tiriant, ar turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjui turi būti taikoma atsakomybė už neteisėtai naudojamų autorių teisėmis saugomų objektų pakartotinį įkėlimą, privalu įvertinti visas aplinkybes pagal BSR direktyvos 17 straipsnio 4 dalies b punktą. Be to, remiantis BSR direktyvos 17 straipsnio 5 dalimi, nustatant, ar paslaugų teikėjas laikosi savo įsipareigojimų pagal 17 straipsnio 4 dalį, turi būti atsižvelgiama į proporcingumo principą, taip pat turėtų būti atsižvelgiama į šiuos elementus: a) paslaugos tipą, auditoriją ir apimtį, taip pat į kūrinių ar kitų objektų, kuriuos įkėlė paslaugų naudotojai, tipą; b) tinkamų ir efektyvių priemonių prieinamumą paslaugų teikėjams ir tų priemonių sąnaudas. Kaip nurodyta Europos Komisijos komunikate, valstybės narės neturėtų turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjams nustatyti pareigos naudoti tam tikrus technologinius sprendimus, kad šie įrodytų, jog dėjo visas pastangas nustatytoms pareigoms įvykdyti. Visų pastangų dėjimas reiškia, jog turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjas, kad užtikrintų konkretaus be leidimo įkelto turinio neprieinamumą, veikė, vadovaudamasis aukštais

⁹⁵ Mizaras, 2019, ES autorių teisių bendroje skaitmeninėje rinkoje direktyva: politikų bei lobistų kompromisas, galimai tapsiantis standartiniu eksperimentu visuomenei. Teise.pro.

pramonės profesinio atidumo standartais⁹⁶. Pagal BSR direktyvos konstatuojamosios dalies 66 punktą vertinant, ar turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjas vadovavosi aukštais pramonės profesinio atidumo standartais, svarbu atsižvelgti į tai, ar paslaugų teikėjas ėmėsi visų priemonių, kurių pagal geriausią sektoriaus praktiką imtųsi rūpestingas veiklos vykdytojas, kad užkirstų kelią neteisėtai naudojamų kūrinių ar kitų objektų prieinamumui savo interneto svetainėje, ir priemonių, kurių buvo imtasi, atsižvelgiant į susijusius veiksnius, pokyčius ir veiksmingumą. Remiantis išdėstytu, galima teigti, jog turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjui atsakomybė už pakartotinai be teisių turėtojo leidimo įkeltą turinį nebus taikoma, jei paslaugų teikėjas įrodys, kad pagal savo veiklos apimtį ir finansines galimybes atliko visus įmanomus veiksmus, siekiant išvengti pažeidimo. Pavyzdžiui, jei turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjo pajamos nėra pakankamai didelės, kad jis, siekdamas, jog neteisėtas turinys nebūtų įkeltas pakartotinai, galėtų pasinaudoti turinio atpažinimo technologija, vadovaujantis proporcingumo principu ir atsižvelgiant į tai, jog paslaugų teikėjas atliko visus kitus jam objektyviai įmanomus veiksmus, tačiau jų nepakako, paslaugų teikėjui atsakomybė neturėtų būti taikoma. Šiai nuomonei iš esmės antrina ir Europos Komisija, kuri komunikate šiuo aspektu yra pažymėjusi, jog „<...> nereikėtų tikėtis, kad turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjai taikys brangiausius ar sudėtingiausius sprendimus“⁹⁷. Atsižvelgiant į išdėstytą, galima teigti, jog iš pirmo žvilgsnio BSR direktyvos 17 straipsnio 4 dalies c punktas ir 8 dalis, kiek jie yra susiję su bendro stebėjimo pareiga, prieštarauja vienas kitam, tačiau iš tikrųjų šių nuostatų tarpusavio konfliktas yra išsprendžiamas per 17 straipsnio 4 dalies b punktą ir 5 dalį. Visgi reikėtų nepamiršti, jog BSR direktyvos 17 straipsnio 4 dalies a-c punktuose ir 5 dalyje nustatyti turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjų atleidimo nuo atsakomybės kriterijai yra vertinamojo pobūdžio, todėl ne kiekvienu atveju yra paprasta nustatyti, ar turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjas dėjo visas įmanomas pastangas savo pareigoms įvykdyti. Tai, be abejo, gali daryti neigiamą įtaką autorių teisių interesų apsaugai.

Be kita ko, būtina pažymėti, jog BSR 17 straipsnyje įtvirtinta turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjų atsakomybės tvarka riboja paslaugų naudotojo teisę į informacijos sklaidą. Šis probleminis aspektas buvo pagrindinė priežastis, dėl kurios Lenkijos Respublika kreipėsi į ESTT, reikalaudama panaikinti BSR direktyvos 17

⁹⁶ Europos Komisijos 2021 m. birželio 4 d. Komisijos komunikatas Europos parlamentui ir Tarybai „Direktyvos 2019/790/ES dėl autorių teisių bendrojoje skaitmeninėje rinkoje 17 straipsnio gairės“, p. 12.

⁹⁷ Europos Komisijos 2021 m. birželio 4 d. Komisijos komunikatas Europos parlamentui ir Tarybai „Direktyvos 2019/790/ES dėl autorių teisių bendrojoje skaitmeninėje rinkoje 17 straipsnio gairės“, p. 13.

straipsnio 4 dalies b punkto ir c punkto pabaigą⁹⁸. Lenkijos Respublika savo reikalavimus iš esmės grindė Chartijos 11 straipsnio (saviraiškos ir informacijos laisvės) pažeidimu. Lenkijos Respublika laikėsi nuomonės, jog tam, kad turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjams nekiltų atsakomybė už įkeltus autorių teisių saugomus kūrinius be autorių sutikimo, jie privalo prevenciškai stebėti visą naujai patalpintą turinį, o tai būtų itin didelis turinio dalijimosi internetu paslaugų naudotojų teisės į saviraiškos ir informacijos laisvę suvaržymas, nes gali būti užblokuotas teisėtas turinys⁹⁹. ESTT iš esmės sutiko, jog BSR direktyvos 17 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjų atsakomybės tvarka apriboja naudotojų teisę į saviraiškos ir informacijos laisvę¹⁰⁰. Visgi ESTT, remdamasis Chartijos 52 straipsnio 1 dalimi¹⁰¹, nurodė, jog nuostatų, ribojančių saviraiškos ir informacijos laisvę, apimtis ir taikymas yra įtvirtinti ES teisės aktuose, be to, šios nuostatos yra būtinos¹⁰², t. y. turinio dalijimosi internetu paslaugų naudotojų teisių į saviraiškos ir informacijos laisvę apribojimas atitinka poreikį apsaugoti Chartijos 17 straipsnio 2 dalimi garantuojamas intelektinės nuosavybės teises¹⁰³. Turinio dalijimosi internetu paslaugų naudotojų teisių į saviraiškos ir informacijos laisvę apribojimas yra proporcingas siekiui apsaugoti autorių teises¹⁰⁴. Be kita ko, BSR direktyvos 17 straipsnio 7-9 dalyse yra įtvirtintos papildomos garantijos, kurios užtikrina, kad būtų paisoma turinio dalijimosi internetu paslaugų naudotojų teisių į saviraiškos ir informacijos laisvę¹⁰⁵. Remiantis išdėstytu ESTT konstatavo, jog Chartijos 11 straipsnyje įtvirtintų teisių į saviraiškos ir informacijos laisvę yra paisoma, šios teisės ir Chartijos 17 straipsnio 2 dalimi garantuojamų intelektinės nuosavybės teisių pusiausvyra yra pasiekta¹⁰⁶, todėl Lenkijos Respublikos ieškinį atmetė. Taigi, nors pripažinta, jog BSR direktyvos 17 straipsnio nuostatos sąlygoja paslaugų naudotojų teisių į informacijos sklaidą ribojimą, šis ribojimas yra proporcingas siekiamam tikslui užtikrinti, t. y. autorių teisių apsaugos skaitmeninėje rinkoje įgyvendinimui.

Vadovaujantis tuo, kas išdėstyta, teigtina, jog ne kiekvienu atveju yra paprasta nustatyti, ar turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjas dėjo visas įmanomas pastangas

⁹⁸ ESTT 2022 balandžio 26 d. sprendimas byloje Nr. C-401/19.

⁹⁹ Sprendimo 23-24, 39-41 punktai.

¹⁰⁰ Sprendimo 58 punktas.

¹⁰¹ Chartijos 52 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog bet koks šios Chartijos pripažintų teisių ir laisvių įgyvendinimo apribojimas turi būti numatytas įstatymo ir nekeisti šių teisių ir laisvių esmės; remiantis proporcingumo principu, apribojimai galimi tik tuo atveju, kai jie būtini ir tikrai atitinka Sąjungos pripažintus bendrus interesus arba reikalingi kitų teisėms ir laisvėms apsaugoti.

¹⁰² Sprendimo 72, 76, 80 punktai.

¹⁰³ Sprendimo 82 punktas.

¹⁰⁴ Sprendimo 84 punktas.

¹⁰⁵ Sprendimo 85-95 punktai.

¹⁰⁶ Sprendimo 98-100 punktai.

savo pareigoms įvykdyti ir ar jam turėtų būti taikoma atsakomybė. Tai lemia teisinį netikrumą ir skirtingą reguliavimą atskirose ES valstybėse narėse. Be to, turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjams nustatyta atsakomybės tvarka riboja paslaugų naudotojų teisę į informacijos sklaidą. Visgi šis ribojimas yra būtinas tam, jog skaitmeninėje erdvėje būtų apsaugoti autorių interesai, kurie gali nukentėti dėl plačios informacijos sklaidos.

Apibendrinant šiame skyriuje aptartas problemas, susijusias su autorių teisių apsauga skaitmeninėje erdvėje, galima teigti, jog informacijos sklaidos procesai pranašauja prieš autorių interesų užtikrinimą skaitmeninėje erdvėje, kadangi ne visų skaitmeninėje erdvėje veikiančių subjektų veikla yra specialiai reglamentuojama, siekiant stiprios autorių teisių apsaugos. Nors turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjų pareigos ir atsakomybė yra reglamentuojamos specialiomis nuostatomis, jos nėra visiškai aiškios. Tai sąlygoja skirtingą autorių teisių apsaugą skirtingose valstybėse narėse. Manytina, jog išimtinai skaitmeninėje erdvėje, neapsiribojant tarptautiniu, regioniniu ar nacionaliniu lygmenimis, informacijos sklaida nusveria autorių interesus, todėl šiuo aspektu minėtų interesų suderinamumas nėra pasiektas.

IŠVADOS

1. Išnagrinėjus autorių teisių ir teisės į informaciją sąsajas per filosofines autorių teisių teorijas, galima išvelgti keturis pagrindinius ir svarbiausius aspektus: 1) nuo autorių teisių užtikrinimo efektyvumo ir proporcingumo priklauso informacijos, kaip visuomeninio gėrio, prieinamumo užtikrinimas; 2) kuo autorių teisių saugomiems objektams suteikiama didesnė apsauga, tuo sudėtingiau visuomenei naudotis autorių teisių saugomų objektų teikiama informacija; 3) autorių teisės ir teisė į informaciją, kaip prigimtinės teisės, veikia priešingai viena kitos atžvilgiu, tačiau autorių teisės turėtų atliepti teisės į informaciją užtikrinimui; 4) visiems visuomenės nariams turi būti suteikiama tokia pati prieiga prie informacijos, kaip pirminio gėrio, todėl visuomenės teisė į informaciją turi būti derinama su autorių teise taip, kad pastaroji netrukdytų visuomenės informavimo tikslams.
2. Išnagrinėjus Lietuvos Konstitucijos nuostatas, svarbiausias tarptautinių dokumentų ir ES teisės aktų nuostatas, matyti, jog teisiniame reguliavime (tiek konstituciniu, tiek tarptautiniu ir regioniniu lygmenimis) yra siekiama derinti autorių ir visuomenės informacinius interesus. Visgi derinimas skirtinguose lygmenyse nėra vienodai sėkmingas: 1) Lietuvos konstitucinės nuostatos užtikrina iš esmės vienodą teisės į informaciją ir autorių teisių apsaugą; 2) tarptautiniuose dokumentuose nustatyti autorių teisių apribojimai padeda užtikrinti informacijos sklaidą tarptautiniu lygmeniu, tačiau autorių teisių ir teisės į informaciją derinimo rezultatai iš esmės priklauso nuo to, kaip tarptautinių dokumentų narės įgyvendina tarptautinių dokumentų nuostatas ir kaip bus taikomas trijų žingsnių testas; 3) dėl dispozityvaus ES autorių teisių apribojimų reguliavimo valstybių narių vidaus teisėje atsiranda didelių autorių teisių apribojimų skirtumų, tai kartu lemia ir informacijos prieigos skirtumus atskirose ES valstybėse narėse, taip pat dėl dispozityvaus reguliavimo ir trijų žingsnių testo taikymo autorių teisės negali veikti lanksčiai ir prisitaikyti prie autorių teisių ir teisės į informaciją pusiausvyros iššūkių.
3. ATGTĮ įtvirtinti autorių turtinių teisių apribojimai, Visuomenės informavimo įstatymo bei Mokslo ir studijų įstatymo nuostatos iš esmės užtikrina autorių teisių ir teisės į informacijos sklaidą balansą Lietuvos vidaus teisėje.
4. Autorių teisių apsauga skaitmeninėje erdvėje susiduria su dviem pagrindinėmis problemomis: 1) ne visų skaitmeninėje erdvėje veikiančių subjektų veikla yra specialiai reglamentuojama, siekiant stiprios autorių teisių apsaugos; 2) nuostatos, susijusios su turinio dalijimosi internetu paslaugų teikėjų pareigomis ir atsakomybe, nėra visiškai aiškios, todėl skirtingose valstybėse narėse autorių teisių apsauga gali

būti užtikrinama skirtingais lygmenimis. Šie probleminiai aspektai atskleidžia, jog autorių teisių ir teisės į informacijos sklaidą balansas išimtinai skaitmeninėje erdvėje nėra pasiektas.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

Tarptautiniai teisės aktai

1. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (1994).
2. Beijing Treaty on Audiovisual Performances (2012). UNTS 3367.
3. Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos (1994). *Valstybės žinios*, 1995, 40-988.
4. Marrakesh Treaty to Facilitate Access to Published Works for Persons Who Are Blind, Visually Impaired, or Otherwise Print Disabled (MVT) (2013). WO 218 (E).
5. Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos atlikimų ir fonogramų sutartis (1996). *Valstybės žinios*, 2000, 95-2970.
6. Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių sutartis (1996). *Valstybės žinios*, 2001, 32-1060.
7. Tarptautinė Romos konvencija dėl atlikėjų, fonogramų gamintojų ir transliuojančiųjų organizacijų apsaugos (1961). *Valstybės žinios*, 1999, 11-249.

Europos Sąjungos teisės aktai

8. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (2012). OL C 326, p. 47-390.
9. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (2016). OL C 202, p. 389-405.
10. Europos Parlamento ir Tarybos 1996 m. kovo 11 d. direktyva dėl duomenų bazių teisinės apsaugos OL L 77, p. 20-28.
11. Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. birželio 8 d. direktyva 2000/31/EB dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje, OL L 178, p. 1-16.
12. Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. gegužės 22 d. direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo OL L 167, p. 10-19.
13. Europos Parlamento ir Tarybos 2006 m. gruodžio 12 d. direktyva 2006/115/EB dėl nuomos ir panaudos teisių bei tam tikrų teisių, gretutinių autorių teisėms, intelektinės nuosavybės srityje OL L 376, p. 28-35.

14. Europos Parlamento ir Tarybos 2009 m. balandžio 23 d. direktyva 2009/24/EB dėl kompiuterių programų teisinės apsaugos OL L 111, p. 16-22.
15. Europos Parlamento ir Tarybos 2015 m. rugsėjo 9 d. direktyva (ES) 2015/1535, kuria nustatoma informacijos apie techninius reglamentus ir informacinės visuomenės paslaugų taisyklės teikimo tvarka, OL L 241, p. 1-15.
16. Europos Parlamento ir Tarybos 2017 m. rugsėjo 13 d. direktyva 2017/1564 dėl aklų, regos sutrikimų ar kitą spausdinto teksto skaitymo negalią turinčių asmenų labai leidžiamų tam tikrų būdų naudoti tam tikrus autorių teisių ir gretutinių teisių saugomus kūrinius ir kitus objektus, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo, OL L 242, p. 6-13.
17. Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. balandžio 17 d. direktyva 2019/790 dėl autorių teisių ir gretutinių teisių bendrojoje skaitmeninėje rinkoje, kuria iš dalies keičiamos direktyvos 96/9/EB ir 2001/29/EB OL L 130, p. 92-125.

Užsienio valstybių teisės aktai

18. Constitution of the Republic of Slovenia (1991). *Official Gazette of the Republic of Slovenia*, 1991, 33/91-I.
19. The Constitution of the Republic of Bulgaria (1991). SG, 1991, 56/13.
20. The Constitution of the Republic of Croatia (1990), *Official Gazette*, 1990, 56/90.
21. The Constitution of the Republic of Estonia (1992). RT, 1992, 26,349.
22. The Spanish Constitution (1978). *Cortes Generales "BOE"*, 1978, 311.

Nacionaliniai teisės aktai

23. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 1992, 33-1014.
24. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 2000, 74-2262.
25. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas (1999). *Valstybės žinios*, 1999, 50-1598.
26. Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas (2009). *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 54-2140.
27. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (1991). *Lietuvos aidas*, 1991, 153-0.

28. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 1996, 71-1706.

Specialioji literatūra

Knygos

29. Birštonas, R., Liauksminaitė, J. ir Mizaras V. (2024). *Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
30. Drahos, P. (2016). *A Philosophy of Intellectual Property*. Australia: The Australian National University.
31. Geiger, C., Senftleben, M. and Gervais, D. J. (2015). Understanding the “three-step test“. From: Gervais, J. D. (red.) (2015). *International Intellectual Property A Handbook of Contemporary Research Research Handbooks in Intellectual Property series*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, p. 167-189 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/298519957_Understanding_the_three-step_test [žiūrėta 2025 m. kovo 31 d.].
32. Liu, D. (2012). Copyright and the pursuit of justice: a Rawlsian analysis. *Legal Studies*, 32, <https://doi.org/10.1111/j.1748-121X.2012.00235.x>
33. Rosati, E. (2021). *Copyright in the Digital Single Market: Article-by-Article Commentary to the Provisions of Directive 2019/790*. Oxford: Oxford University Press, <https://doi.org/10.1093/oso/9780198858591.001.0001>
34. Vileita, A. et al. (2009). *Civilinė teisė: bendroji dalis*. Vadovėlis. Vilnius: Justitia.

Straipsniai moksliniuose žurnaluose

35. Christmas, B. (2020). Answering the Conventionalist Challenge to Natural Rights Theory. *Res Publica*, 27(2021), p. 329-345, <https://doi.org/10.1007/s11158-020-09476-y>
36. Fromer, J. C. (2014). An Information Theory of Copyright Law. *Emory Law Journal*, 64(1), p. 73-127 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://scholarlycommons.law.emory.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1152&context=elj> [žiūrėta 2025 m. kovo 31 d.].
37. Gaudzytė, J. (2007). Prigimtinė teisė ir demokratija. *Mokslinės minties šventė*, 2007, p. 472-477 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/135dc5ae-de3f-441a-b6ba-b4eb2c7e22bf/content> [žiūrėta 2025 m. kovo 31 d.].

38. Geiger, C. and Jutte, B. J. (2024). Copyright as an Access Right: Concretizing Positive Obligations for Rightholders to Ensure the Exercise of User Rights. *GRUR International*, 73(11), p. 1019-1035, <https://doi.org/10.1093/grurint/ikae130>
39. Geiger, C., Gervais, J. D. and Senftleben, M. (2013). The Three-Step Test Revisited: How to Use the Test's Flexibility in National Copyright Law. *SSRN Electronic Journal*, 29(3), p. 581-626 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2356619 [žiūrėta 2025 m. kovo 31 d.].
40. Goodyear, M. P. (2022). Culture and Fair Use. *The Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal*, 32(2), p. 334-390 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1793&context=iplj> [žiūrėta 2025 m. kovo 31 d.].
41. Griffiths, J. (2009). The 'Three-Step Test' in European Copyright Law – Problems and Solutions. *Queen Mary School of Law Legal Studies Research Paper*, 31/2009, p. 1-23 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ssrn.com/abstract=1476968> [žiūrėta 2025 m. kovo 31 d.].
42. Hughes, J. and Merges, R. P. (2016). Copyright and Distributive Justice. *Notre Dame Law Review*, 92(2), p. 514-577 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/tndl92&div=17&g_sent=1&casa_token=&collection=journals# [žiūrėta 2025 m. kovo 31 d.].
43. Kiškis, M. (2009). Intelektinės nuosavybės teisių doktrinos. *Teisė*, 2009(73), p. 24-37 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367169046017/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> [žiūrėta 2025 m. kovo 31 d.].
44. Ng Boyte, A. (2023). The Social Value of Intellectual Property. *IP Theory*, 12(3), p. 2-37 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: (<https://www.repository.law.indiana.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1071&context=ipt>) [žiūrėta 2025 m. kovo 31 d.].
45. Pennock, J. R. (1981). Rights, Natural Rights, and Human Rights – a General View. *Nomos*, 23, p. 1-28 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.jstor.org/stable/pdf/24219085.pdf?refreqid=fastly-default%3Af850e9ea3029ec84177c9fbca50421a6&ab_segments=&initiator=&acceptTC=1 [žiūrėta 2025 m. kovo 31 d.].

46. Reed, T. G. (2021). Fair Use as Cultural Appropriation. *California Law Review*, 109(4), p. 1373-1442 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.jstor.org/stable/pdf/27168513.pdf?refreqid=fastly-default%3Adfe8a2ecdea982149422ee9f40ed3ee7&ab_segments=0%2Fbasic_search_gsv2%2Fcontrol&initiator=search-results&acceptTC=1 [žiūrėta 2025 m. kovo 31 d.].
47. Sarma, J. (2021). Human rights as natural rights. *International Journal of Advanced Research*, 9(03), p. 287-290 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/350635136_HUMAN_RIGHTS_AS_NATURAL_RIGHTS [žiūrėta 2025 m. kovo 31 d.].
48. Saw, C. L. (2023). Distinguishing the fair use and fair dealing doctrines in copyright law – much ado about nothing? *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 18(2), p. 848-866, <https://doi.org/10.1093/jiplp/jpad096>
49. Sganga, C. (2020). A new era for EU copyright exceptions and limitations? *ERA Forum*, 21, p. 311-339, <https://doi.org/10.1007/s12027-020-00623-9>

Kita specialioji literatūra

50. European Parliamentary Research Service (2018). *Salient features of copyright law across the EU Member States*. Brussels: Comparative Law Library Unit (DG EPRS) of the Secretariat of the European Parliament [interaktyvus]. Prieiga per internetą: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/625126/EPRS_STU\(2018\)625126_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/625126/EPRS_STU(2018)625126_EN.pdf) [žiūrėta 2025 m. kovo 31 d.].
51. Europos Komisijos 2021 m. birželio 4 d. komunikatas Europos parlamentui ir Tarybai “Direktyvos 2019/790/ES dėl autorių teisių bendrojoje skaitmeninėje rinkoje 17 straipsnio gairės”, COM/2021/288 final.
52. Šepetys, T. L. (2024). *Kūrinių panaudojimo parodijos tikslais teisinė apsauga turinio sklaidos platformose Europos Sąjungoje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (S 001), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
53. Usonienė, J. (2014). Kūrinių panaudojimo mokymo tikslams problemos Lietuvoje. Iš: Žilys, J. et al. (2014). *Privatinės teisės doktrina ir praktika*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 336-351 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/e3d3eb93-f6f2-45a0-9cff-4670ac532f51/content> [žiūrėta 2025 m. kovo 31 d.].

54. World Intellectual Property Organization (2000). Limitations and Exceptions under the “Three-Step Test“ and in National Legislation – Differences between the Analog and Digital Environments, Nr. WIPO/DA/MVD/00/4, p. 3 [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
https://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/wipo_da_mvd_00/wipo_da_mvd_00_4.pdf [žiūrėta 2025 m. kovo 31 d.].

Teismų praktika

55. *Lenkijos Respublika prieš Europos Parlamentą ir Europos Sąjungos Tarybą* [ESTT], Nr. C-401/19, [2022-04-26]. ECLI:EU:C:2022:297.
56. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. liepos 5 d. nutarimas byloje Nr. 28/98.

Kiti šaltiniai

57. Law-right. *Intellectual property theories: are they fairly justified?* [interaktyvus] (modifikuota 2016-10-19). Prieiga per internetą: <https://www.law-right.com/intellectual-property-theories-are-they-fairly-justified/> [žiūrėta 2025 m. kovo 31 d.].
58. Lefever, N. (2017). How Does Copyright Affect Culture? Center for Cultural Policy Research (Cupore), [blog] 12 September. Prieiga per internetą: <https://www.cupore.fi/en/newsroom/how-does-copyright-affect-culture/> [žiūrėta 2025 m. kovo 31 d.].
59. Mizaras, V. (2019). *ES autorių teisių bendroje skaitmeninėje rinkoje direktyva: politikų bei lobistų kompromisas, galimai tapsiantis standartiniu eksperimentu visuomenei*. Teise.pro [interaktyvus] (modifikuota 2019-03-31). Prieiga per internetą: <https://www.teise.pro/index.php/2019/03/31/v-mizaras-es-autoriu-teisiu-bendroje-skaitmenineje-rinkoje-direktyva-politiku-bei-lobistu-kompromisas-galimai-tapsiantis-standartiniu-eksperimentu-visuomenei/> [žiūrėta 2025 m. kovo 31 d.].
60. Philpott, D. (2023). Human Rights are Natural Rights and Natural Rights are Human Rights. Law & Liberty, [blog] 8 December. Prieiga per internetą: <https://lawliberty.org/human-rights-are-natural-rights-and-natural-rights-are-human-rights/> [žiūrėta 2025 m. kovo 31 d.].
61. Rajan, M. T. S. (2002). *Moral Rights and Copyright Harmonization: Prospects for an 'International Moral Right'* [conference]. 17th BILETA Annual Conference Proceedings, 2002 [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1809619 [žiūrėta 2025 m. kovo 31 d.].

62. Rastogi, V. (2021). Theories of Intellectual Property Rights. Enhelion Blogs, [blog] 27 February. Prieiga per internetą: <https://enhelion.com/blogs/2021/02/27/theories-of-intellectual-property-rights/> [žiūrėta 2025 m. kovo 31 d.].
63. wipo.int. *Marrakesh Treaty to Facilitate Access to Published Works for Persons Who Are Blind, Visually Impaired or Otherwise Print Disabled. Contracting parties* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.wipo.int/treaties/en/ip/marrakesh/> [žiūrėta 2025 m. kovo 31 d.].
64. wipo.int. *Summary of the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works (1886)* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.wipo.int/treaties/en/ip/berne/summary_berne.html [žiūrėta 2025 m. kovo 31 d.].
65. wipo.int. *Summary of the Marrakesh Treaty to Facilitate Access to Published Works for Persons Who Are Blind, Visually Impaired, or Otherwise Print Disabled (MVT) (2013)* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.wipo.int/treaties/en/ip/marrakesh/summary_marrakesh.html [žiūrėta 2025 m. kovo 31 d.].
66. wipo.int. *Summary of the Rome Convention for the Protection of Performers, Producers of Phonograms and Broadcasting Organisations (1961)* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.wipo.int/treaties/en/ip/rome/summary_rome.html [žiūrėta 2025 m. kovo 31 d.].

SANTRAUKA

Teisė į informacijos sklaidos laisvę ir autorių teisė

Danutė Pleskūnaitė

Šiame darbe analizuojamos teisės į informacijos sklaidą ir autorių teisių sąsajos per autorių teisių socialinio gėrio, kultūros, prigimtinių teisių ir teisingumo teorijas atskleidžia, jog autorių teisės ir teisė į informaciją yra neatsiejamos viena nuo kitos, todėl jas yra būtina derinti tarpusavyje. Skirtingi autorių teisių ir teisės į informacijos sklaidą derinimo aspektai išryškėja nagrinėjant pagrindinius teisinio reguliavimo aspektus skirtingais lygmenimis, t. y. konstituciniu, tarptautiniu ir regioniniu lygmenimis. Nors konstituciniu ir tarptautiniu lygmenimis minėtų teisių derinimas yra pakankamai sėkmingas, regioniniu, t. y. ES lygmeniu autorių teisių ir teisės į informaciją derinimas susiduriama su teisinio aiškumo stoka.

Be kita ko, šiame darbe analizuojami autorių teisių ir teisės į informacijos sklaidą balanso paieškos Lietuvos vidaus teisėje aspektai, kurie atskleidžia, jog ATGTĮ įtvirtintas trijų žingsnių testas, taip pat CK įtvirtinta autorių teisių apsauga nusveria teisės į informacijos sklaidą apsaugą, tačiau ATGTĮ įtvirtinti autorių turtinių teisių apribojimai ir kai kurių kitų įstatymų nuostatos, užtikrinančios informacijos laisvę, iš esmės atstato autorių teisių ir teisės į informaciją apsaugos disbalansą. Visgi, atsižvelgiant į autorių teisių reguliavimą išimtinai skaitmeninėje erdvėje, autorių interesai yra nusveriami informacijos sklaidos procesu. Skaitmeninėje erdvėje autorių teisės susiduria su tam tikromis apsaugos problemomis, kurios daugiausia yra susijusios su teisinio reguliavimo stoka ir nuostatų taikymu.

SUMMARY

Right to the Freedom of Information Dissemination and Copyright

Danutė Pleskūnaitė

This paper examines the relationship between the right to information dissemination and copyright through the lens of theories such as social good, culture, natural rights, and justice. It reveals that copyright and the right to information are inseparable and, therefore, must be harmonized. Different aspects of balancing copyright and the right to information dissemination emerge when analysing key legal regulatory issues at different levels—constitutional, international, and regional. While the balancing of these rights at the constitutional and international levels is relatively successful, at the regional (EU) level, there is a lack of legal clarity when harmonizing copyright and the right to information.

Furthermore, this paper analyses the search for a balance between copyright and the right to information dissemination within Lithuanian domestic law, revealing that the three-step test established by the Republic of Lithuania Law on Copyright and Related Rights and the copyright protection provisions in the Civil Code of Republic of Lithuania tend to favour copyright protection over the right to information dissemination. However, the limitations on authors' economic rights established by the Republic of Lithuania Law on Copyright and Related Rights and certain provisions of other laws that ensure information freedom effectively restore the imbalance between copyright and the right to information. Nonetheless, when considering copyright regulation exclusively in the digital space, authors' interests are often outweighed by the dissemination of information processes. In the digital space, copyright faces particular protection challenges, primarily related to the lack of legal regulation and the application of provisions.